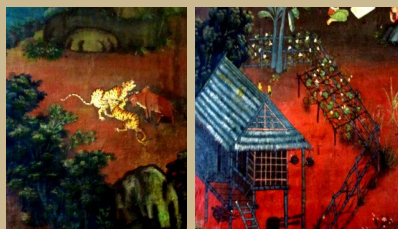
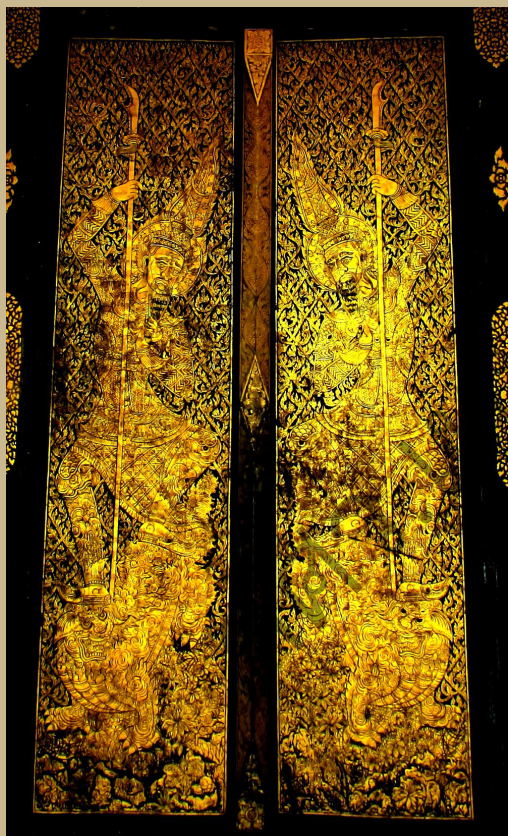

จิตรกรรมฝาผนัง วัดสมุหประดิษฐานาราม

อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

จุติรัช อนุกุล

วัดสมุหประดิษฐาราม

อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี

ผู้แต่ง จุติรัช อนุกุล
พิมพ์ครั้งที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๕
จำนวน ๒๕๐ เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์
ห้ามมิให้ทำซ้ำหรือลอกเลียนแบบโดยไม่ได้รับอนุญาต

จุติรัช อนุกุล.

จิตรกรรมฝาผนัง วัดสมุหประดิษฐาราม-- สระบุรี: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๖๕.

๖๒ หน้า.

๑. จิตรกรรมฝาผนังไทย. I.ชื่อเรื่อง.

xxx.xxxx

ISBN xxx-xxx-xxx-xxx-x

จัดพิมพ์โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
๓๒๑ ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ๑๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๓๖๔๑ ๓๐๘๖

พิมพ์ที่ บริษัท พี.เอ.สียิ่ง จำกัด

๔ ซอยสิรินธร ๗ แขวงบางบำหรุ เขตบางพลัด กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๘๘๑ ๘๘๘๐

คำนำ

วัดสมุหประดิษฐานสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเจ้าพระยา
นิกรบดินทร์ (โต กัลยาณมิตร) ต้นตระกูลกัลยาณมิตร สร้างเพื่ออุทิศให้แก่มารดา เมื่อสร้างเสร็จแล้ว
จึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง พระอุโบสถสร้างเสร็จเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๔
หน้าบันเป็นปูนปั้นรูปตราแผ่นดินรัชกาลที่ ๑ ประดับลวดลายดอกไม้และสิ่ง สัตว์ลักษณะกระทรวง
มหาดไทย มีซุ้มประตูกำแพงแก้ว ซุ้มประตูด้านหน้าพระอุโบสถได้รับอิทธิพลศิลปกรรมจีน กรอบ
ซุ้มประตูด้านหลังอุโบสถ และลวดลายเชื่อมทางบนบานประตู เป็นทวารบาลแบบจีน ยืนบนหลังสิงโต
พระประธานในอุโบสถ มีนามว่า พระพุทธรัชกาลยาศรีประดิษฐาน เป็นพระปางมารวิชัย
หล่อโลหะลงรักปิดทอง ใต้ฐานเขียนมาจากสุโขทัย

จากการศึกษาพบว่าภายในพระอุโบสถมีจิตรกรรมฝาผนังแบบไทยประเพณีเขียนด้วยสี
ฝุ่นฝีมือแบบสกุลช่างหลวง แบ่งภาพเป็นห้อง ๆ เนื้อช่องหน้าต่างด้านบนทั้งสี่ด้าน เขียนลาย
พุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง บนผนังด้านขวาหลังพระประธาน เขียนภาพวิถีชีวิตในอดีตเกี่ยวกับ
วัฒนธรรมประเพณีและการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยวน ผนังด้านข้างเรื่อง หลวิชัย คำวิและ
เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ นอกจากนั้นจิตรกรยังได้สอดแทรกเรื่องราววัฒนธรรมประเพณี
การดำรงชีพของชาวไทยวนในสมัยรัชกาลที่ ๕ ไว้ได้อย่างน่าสนใจ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี มีบทบาทหน้าที่ในการทำนุบำรุง
สืบสาน และเผยแพร่งานด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้เล็งเห็นคุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนัง
ภายในพระอุโบสถ วัดสมุหประดิษฐานดังกล่าว จึงได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมคำเนิ
การจัดพิมพ์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่องค์ความรู้ ให้บุคคล ประชาชนทั่วไปที่สนใจ
ได้ตระหนักถึงคุณค่า ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นของจังหวัดสระบุรี เพื่อก่อให้เกิด
การอนุรักษ์ สืบสานให้ยังยืนต่อไปในอนาคต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุติรัช อนุกุล
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

สศว.เทพสตรี

สารบัญ

ประวัติวัดสมุหประดิษฐาราม	๖
เรื่องราวภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดสมุหประดิษฐาราม	๑๓
วิเคราะห์รายละเอียดและสิ่งน่าสนใจในภาพจิตรกรรมฝาผนัง	๓๔
บรรณานุกรม	๖๐

ประวัติ

วัดสมุหประดิษฐาราม

สระบุรีเป็นเมืองเก่าแก่ และมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖- ๒๐ แต่เพิ่งมาก่อตั้งเป็นเมืองอย่างจริงจังในสมัยอยุธยาเป็นราชธานี สันนิษฐานว่าตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๐๘๒ ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้แบ่งเขตพื้นที่บางส่วนของเมืองลพบุรี เมืองนครนายก และเมืองนครราชสีมา มารวมกันตั้งขึ้นเป็นเมืองสระบุรี ทั้งนี้เพื่อต้องการให้เป็นศูนย์ระดมพลเมืองในยามศึกสงคราม เพราะฉะนั้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา จึงมักพบเรื่องราวของจังหวัดสระบุรีเกี่ยวกับการศึกสงครามอยู่เสมอ และคำรณสดานะเมืองมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงได้รับการจัดตั้งเป็นจังหวัด มีการตัดทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือและถนนมิตรภาพ หรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒ ผ่านไปยังจังหวัดนครราชสีมา จนปัจจุบันสระบุรีได้กลายเป็นชุมทางการคมนาคมที่สำคัญของทั้งภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และจังหวัดทางแถบตะวันตก

ส่วนชื่อของเมือง มีการสันนิษฐานว่าเดิมที่ตั้งเป็นเมืองมีพื้นที่อยู่ในทำเลใกล้ฝั่งหนองไ้้ง หลังจากตั้งเป็นเมืองจึงนำเอาคำว่า "สระ" มารวมกับคำว่า "บุรี" และให้เป็นชื่อเมือง "สระบุรี" มาจนถึงปัจจุบัน (สระบุรี ประวัติ สภาพทั่วไป. ๒๕๖๔. ออนไลน์)

วัดสมุหประดิษฐ์ เป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ เรียกชื่อเต็มว่าวัดสมุหประดิษฐาราม ตั้งอยู่เลขที่ ๒ ถนนพิชัยรณรงค์สงคราม หมู่ที่ ๗ ตำบลสวนดอกไม่อำเภอกำแพงไ้ว จังหวัดสระบุรี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินวัดมีเนื้อที่ ๑๕ ไร่ ๖ งาน ๑๑ ตารางวา โฉนดที่ดินเลขที่ ๗๗๘๘ ตั้งวัดเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๒๐ เมตร ยาว ๔๐ เมตรได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง ประมาณ พ.ศ.๒๔๐๐ มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ มีอาณาเขตจรดแม่น้ำป่าสัก

ทิศใต้ มีอาณาเขตจรดโรงเรียนวัดสมุหประดิษฐ์ (วันครู ๒๕๐๑)

ทิศตะวันออก มีอาณาเขตจรดคลองเขตวัดติดกับเขตราชพัสดุ

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตจรดถนนพิชัยณรงค์สงคราม

ประวัติผู้สร้างและปฏิสังขรณ์วัดผู้สร้างวัดสมุหประดิษฐาราม คือ เจ้าพระยานิกรบดินทร์ มหินทรมหากัลยาณมิตร (โต) ที่สมุหนายก 'นามเดิม "โต" เป็นบุตรหลวงพิชัยวารี ชื่อมัน แซ่อึ้ง เป็นข้าหลวงเดิม ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นที่พระยาพิชัยวารี ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์เลื่อนเป็นพระยาพิชัยวารี แล้วต่อมาเป็น พระยาราชสุภาวดีและโปครฯ ให้ว่าที่สมุหนายก ในรัชกาลที่ ๓ ครั้นรัชกาลที่ ๕ โครฯ ให้เป็น เจ้าพระยา ที่ "สมุหนายก" เจ้าพระยานิกรบดินทร์ มหินทรมหากัลยาณมิตรได้สร้างวัดนี้ขึ้น เมื่อรัชกาลที่ ๓ เพื่ออุทิศให้มารดาของท่านเล่ากันว่า เดิมสร้างเสนาสนะขึ้น ๒ หมู่ หมู่หนึ่ง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกห่างจากกำแพงแก้วประมาณ ๑๐ วาเศษ สำหรับเป็นที่อยู่ของเจ้าอาวาส มีกุฏิ ๔ หลัง หอสวดมนต์ ๑ หลัง อีกหมู่หนึ่ง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก ห่างจากกำแพงแก้วประมาณ ๑ เส้นเศษ มีกุฏิ ๗ หลัง ซนค ๒ ห้อง ๖ หลัง ๓ ห้อง ๑ หลัง แต่ได้ยุบคณะเหนือมารวมกับคณะได้

เมื่อสร้างวัดเสร็จแล้ว จึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง สันนิษฐานว่าคงถวาย ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อสร้างวัดเสร็จแล้ว ครั้นถวายเป็นพระอารามหลวงแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดพระราชทานนามว่า "วัดสมุหประดิษฐาราม" นอกจากนั้นวัดยังเป็น สถานที่ในการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาสำหรับข้าราชการจังหวัดสระบุรี มาประชุมถือน้ำที่วัดนี้ทุก ๆ ปี

การวัดกู่ที่ปรากฏในปัจจุบัน

พระอุโบสถ, พระเจดีย์, กุฏิสงฆ์ ๑๑ หลัง, หอสวดมนต์, หอระฆัง ศาลาการเปรียญ เสาร้อยต้น ศาลาโศภนวิหารกิจ, ศาลาท่าน้ำ, โรงเรียน ศาลาโรงธรรมหลังเก่า โรงเรียน พระปริยัติธรรม, ศาลาหลวงพ่อเจ้าคุณโต อาคารโสมณปริยัติกิจ ศูนย์วิชาการวิฑูรพิท (ห้องสมุด) หอฉันภัตตาหาร ศาลเจ้าปู่โพธิ์ทอง หอกระจายข่าว ชุมประตูปริอ้อมกำแพงล้อมวัด ด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ตลอดแนว และเมรุเผาศพ

ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ

๑. พระประธาน ภายในพระอุโบสถเป็นพระหล่อลงรักปิดทอง ปางมารวิชัยสมัยสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑๐ นิ้ว (๑.๒๕ เมตร) สูงแต่พระเพลถึงพระรัศมี ๓ ศอกคืบ ๓ นิ้ว อัญเชิญมาจากเมืองเก่าสุโขทัย มีพระอัครสาวกหล่อลงรักปิดทองทั้ง ๒ องค์ บุรณอนุรักษ พระประธานเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๕๒ นั่งพับเพียบประนมมืออยู่เบื้องซ้ายและเบื้องขวา สูง ๑ ศอก ๗ นิ้ว เท่ากันทั้ง ๒ องค์

๒. พระเจดีย์ ๑ องค์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกห่างจากกำแพงแก้วพระอุโบสถประมาณ ๑๐ วาเศษ ที่ฐานล่างมีกำแพงแก้วล้อมรอบ กว้างยาวด้านละ ๑๐ วา ๒ ศอกคืบ ๗ นิ้วเท่ากัน เป็นเจดีย์ชนิด ๘ เหลี่ยม ๆ ละ ๗ ศอกคืบ มีบันได ๔ ด้าน องค์พระเจดีย์ สูงประมาณ ๗ วาเศษ พระเจดีย์องค์นี้นับว่าเจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต) สร้างเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุमारคาของท่านผู้ก่อสร้าง มีการสร้างพร้อมพระอุโบสถ

๓. รูปหล่อโลหะ รูปเหมือนพระศรีสุทโธติติก (หลวงพ่เจ้าคุณโต อดมปญโญ) ขนาดหน้าตัก ๖๐ เซนติเมตร ประดิษฐาน ณ ศาลาพระศรีสุทโธติติก

โบราณสถาน โบราณวัตถุ

๑. พระอุโบสถ สร้างเสร็จเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๔ และมีการบูรณะครั้งใหญ่ใน ร.ศ. ๑๑๘ พ.ศ. ๒๔๔๗ ลักษณะทั่วไป ทรงไทยเฉลี่ย ๒ ชั้น มีช่อหางหงส์ หน้าบันเป็นปูนปั้นสัญลักษณ์ตราแผ่นดินรัชกาลที่ ๓ ลวดลายดอกไม้และสิงห์ (สัญลักษณ์กระทรวงมหาดไทย) ทั้ง ๒ ด้าน ประตูหน้า หน้าต่าง ๕ ช่อง ภายในมีจิตรกรรมฝาผนัง เพดานเป็นไม้ระแนงด้วยสีมีลายเป็นดอกไม้กำแพงแก้วล้อมรอบทั้งสี่ด้าน มีซุ้มของกำแพงทั้ง ๔ ด้านครบถ้วน

๒. จิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระอุโบสถ ผนังด้านทิศเหนือ (ผนังหุ้มกลองพระประธาน) เป็นภาพขบวนแห่ในงานพิธี ถวายกระถางเสวยหัวพระเพณีสืบสาน จัดขึ้นสำหรับการสะเดาะเคราะห์ที่แสดงภาพวัฒนธรรมให้เห็นเป็นหลักฐานอย่างชัดเจน และภาพกลุ่มสตรีชาวล้านนา เป็นกลุ่มภาพทั้งคงามและมีเสน่ห์ ทั้งยังให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการแต่งกาย สภาพสังคมและชีวิตของคนไทยในอดีตประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐ อีกด้วย ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพระอุโบสถมีภาพเขียนเรื่อง หลวิชัย - คาวี เขียนเมื่อ ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ค่าจ้างเขียน ๒๕๐ บาท ในสมัยนั้น ประตูด้านหน้าและหลังพระอุโบสถปรากฏเป็นลายรดน้ำปัจจุบันมีประชาชนชาวไทยและต่างประเทศมาเยี่ยมชมเป็นประจำ

๓. ตุ๊กตาจีน ตุ๊กตาหินเขียวแกะสลัก ลักษณะแบบเขียนจีน ยืนทั้งคู่ สูง ๑.๑๖ เมตร มีมาในยุคเดียวกับการสร้างวัด ไม่ปรากฏชัดว่าได้มาจาก ณ ที่ใดเป็นผู้ถวาย ซึ่งเมื่อก่อนนั้นตั้งไว้หน้าพระอุโบสถ แต่ปัจจุบันได้ประจำเสาหอสวดมนต์ จากการสอบถามท่านผู้รู้ทราบว่า สมัยการค้าขายทางเรือกับประเมือขายของหมดแล้ว เพื่อป้องกันเรือโคลงเคลง จึงได้ใส่ตุ๊กตาจีนไว้ในท้องเรือเพื่อถ่วงด้วย

นอกจากนี้ก็มี สंहาริมวัด ซึ่งได้พระราชทานและมีผู้ให้ไว้สำหรับวัด คือ ธรรมาสถ์ลายทอง มีอักษรพระ ปรมายโย จปร. ในงานถวายพระเพลิงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระไตรปิฎก ฉบับพิมพ์ในรัชกาลที่ ๕ พร้อมทั้งตู้สำหรับบรรจุ หนังสือธรรมสมบัติ ๑๑ เล่ม พร้อมทั้งตู้และโต๊ะ ภัณฑุภาติโมภพพร้อมทั้งตู้และธรรมาสถ์สำหรับสวด ในงานพระราชทานเพลิง

พระศพเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ หนังสือหลักสูตนักเรียนรวม ๘๘๑ เล่ม พ.ศ.๒๔๘๓ ได้รับพระราชทานพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ในรัชกาลที่ ๘ และพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ในรัชกาลปัจจุบันอีก ๑ ฉบับ ฯ

ประเพณีวัฒนธรรม หรือ งานสำคัญประจำปี

วันที่ ๒๐ เมษายน ของทุกปี เป็นประเพณีเปิดทองสงฆ์นำหลวงพ่อดุสิตหล่ออดีตเจ้าอาวาส และสงฆ์นำพระภิกษุสงฆ์สามเณรในวัดสมุหประดิษฐาราม

วันที่ ๑๕ มิถุนายน ของทุกปี เป็นวันทำบุญระลึกถึงอดีตเจ้าอาวาสวัดสมุหประดิษฐารามทุกรูป และในวันนี้เป็นวันคล้ายวันมรณภาพของพระศีลวิสุทธิดิลก (เจ้าคุณโต อดมปญฺโญ) และวันมรณภาพของพระครูโกศลวิহারกิจ (สุวรรณ กุศลจิตโต) ซึ่งตรงกันทั้ง ๒ รูปส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้การปฏิบัติธรรม (บวชชีพราหมณ์) ระหว่างวันที่ ๒-๖ ธันวาคม ของทุกปี เพื่อประพาศัตถ์ปฏิบัติธรรมถวายเป็นพระราชกุศล เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคมหาราชตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นต้นมาทุกปีถึงปัจจุบัน พิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทานประจำปีหลังจากออกพรรษาแล้วฯ (บุญเลิศ เสนานนท์. ๒๕๕๗. ๑-๒๕)

วัดสมุหประดิษฐารามสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต กัลยาณมิตร) ต้นตระกูลกัลยาณมิตร สร้างเพื่ออุทิศให้แก่มารดา เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง และสันนิษฐานว่าครั้งหนึ่งวัดแห่งนี้ เคยใช้เป็นสถานที่ทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัปดาห์ข้าราชการในจังหวัดสระบุรี ก่อนถูกยกเลิกไปภายหลัง

ด้านการการศึกษา ได้จัดศาลาโรงธรรม (ศาลาการเปรียญ) ในวัดเป็นโรงเรียนประชาบาลแห่งแรกของจังหวัดสระบุรี บัญว่า โรงเรียนประถมสมุหประดิษฐ์ เปิดสอนเมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ในสมัยพระศีลวิสุทธิดิลก (โต อดมปญฺโญ) ปกครองวัด ได้เปิดเรียนนักเรียน พ.ศ. ๒๔๔๘ และ เปิดเรียนบาลีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗

พระอุโบสถสร้างเสร็จเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๔ หน้าบันเป็นปูนปั้นรูปคราแผ่นดินรัชกาลที่ ๓ ประดับลวดลายดอกไม้และสิงห์ สัญลักษณ์กระทรวงมหาดไทย มีซุ้มประตูกำแพงแก้ว ด้านหน้าพระอุโบสถได้รับอิทธิพลศิลปกรรมจีน กรอบซุ้มประตูด้านหลังอุโบสถ และลวดลายเชื่อมทางบนบานประตู เป็นทวารบาลแบบจีน ยืนบนหลังสิงโต พระประธานในอุโบสถ มีนามว่า พระพุทธรัชกาลยถากรรมประดิษฐาราม เป็นพระปางมารวิชัย หล่อโลหะลงรักปิดทอง อดิเชิญมาจากสุโขทัย ภายในโบสถ์มีจิตรกรรมฝาผนัง เหนือช่องหน้าต่างทั้งสี่ด้าน เขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ก้านแย่ง บนผนังด้านขวาหลังพระประธาน เขียนภาพวิถีชีวิตในอดีตเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี และการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยวน

ด้านข้างพระอุโบสถ มีเจดีย์ทรงกลมบนฐานแปดเหลี่ยม มีกำแพงแก้วล้อมรอบ มีบันได ๔ ด้าน นัยว่าเจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต) ผู้สร้างวัด ได้บรรจุอัฐิธาตุของมารดาไว้ พระเจดีย์องค์นี้ สร้างพร้อมกับพระอุโบสถ บนหอสวดมนต์ มีตุ๊กตาจีน ๒ ตัว เคียงไว้หน้าพระอุโบสถ ไม่ทราบว่าได้มาจากที่ใด ใครเป็นผู้ถวายให้วัด ยังมีธรรมาส์ลายทอง ปรากฏพระปรมาภิไธยย่อ จปร. เป็นสังหาริมวัดอยู่ที่พระราชทานในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (วัดสมุหประดิษฐาราม. ๒๕๖๔. ออนไลน์)

ลักษณะ-โดยทั่วไปของพระอุโบสถ

พระอุโบสถเป็นอาคารปูนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศเหนือทางแม่น้ำป่าสัก มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก กว้าง ๘.๕๐ เมตร ยาว ๒๒.๕๐ เมตร สูง ๑๖.๕๐ เมตร สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ และมีการบูรณะครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๔๓ (ร.ศ. ๑๑๘) ลักษณะทั่วไปทรงไทยเฉลี่ย ๒ ชั้น มีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันเป็นปูนปั้นลวดลาย ดอกไม้และสิงห์ ทั้ง ๒ ด้าน มีประตุน้ำหลังอย่างละบาน หน้าต่างข้างละ ๕ ช่อง ภายในมีจิตรกรรมฝาผนัง เพดานเป็นไม้ระบายด้วยสี มีลายเป็นดอก มีกำแพงแก้วล้อมรอบทั้งสี่ด้าน มีซุ้มของกำแพงทั้ง ๔ ด้าน ซุ้มด้านทิศเหนือได้รับอิทธิพลศิลปะแบบจีน

ภายในอุโบสถ ประดิษฐานพระประธานปางมารวิชัย เป็นพระหล่อลงรักปิดทอง สมัยสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑๐ นิ้ว (๑.๒๕ เมตร) สูงแค่พระเพลถึงพระรัศมี ๓ ศอกคืบ ๓ นิ้ว อดิชนูมาจากเมืองเก่าสุโขทัย มีพระอัครสาวกหล่อลงรักปิดทองทั้ง ๒ องค์

ดูจากลักษณะรูปแบบและลวดลายการตกแต่งของพระอุโบสถคล้ายกับวัดในกรุงเทพฯ หลายวัดเช่น วัดสามพระยา ที่มีซุ้มประตูแบบจีนหน้าพระอุโบสถ ได้สะท้อนให้เห็นอิทธิพลศิลปะจีนที่เข้ามามีบทบาทในงานศิลปกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากในรัชสมัยดังกล่าวมีการติดต่อค้าขายกับพ่อค้าจีนในย่านการค้าของไทยอย่างเฟื่องฟู ประกอบกับผู้สร้างพระอารามซึ่งอยู่ในฐานะชนชั้นปกครองและมีบทบาทในทางการค้าระหว่างประเทศ และเป็นกลุ่มผู้กำหนดกระแสดความนิยมงานศิลปกรรมอย่างใหม่ แทนงานศิลปะแบบไทยประเพณี ที่มีมาแต่เดิม ดังนั้นการประดับตกแต่งลายสัญลักษณ์มงคลขึ้นในงานศิลปกรรมไทย จึงเป็นการรับเอาคติความเชื่อจีนมาประดับตกแต่งพุทธศาสนสถาน ให้เกิดความเป็นสิริมงคลและเป็นการให้คำอวยพรให้เกิดความสงบสุขแก่บ้านเมือง (ลลิตา อัครสกุลลิขิต. ๒๕๖๒. ออนไลน์) ยกตัวอย่างเช่น วัดโพชนัดพลเสวย เจริญรุ่งเรืองในสมัยรัชกาลที่ ๑

พระประธานในพระอุโบสถเป็นพระปางมารวิชัยสมัยสุโขทัย มีชื่อว่า **พระพุทธรัชกาลยามนิกรประดิษฐาราม** หน้าตักกว้าง ๑. ๒๕ เมตร ส่วนฐานเป็นบัวหลายลายหน้ากระดาน ฐานสิงห์ประดับชายผ้าทิพย์วงโค้ง

ภาพ ซุ้มประตูทางเข้าและหน้าบ้านพระอุโบสถของวัดสมุทรประดิษฐาราม อธิพนธคีตปะจีน

ภาพ หน้าบ้านเป็นปูนปั้นรูปตราแผ่นดินรัชกาลที่ 3 ประดับลวดลายดอกไม้และสิงห์ สัญลักษณ์กระทรวงมหาดไทย

ภาพ พระประธานในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยนามว่าเจ้าอาวาสพระโมคลาพระสารีบุตร

พระเจดีย์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกห่างจากกำแพงแก้วพระอุโบสถประมาณ ๒๐ เมตร เป็นเจดีย์ทรงระฆังฐานแปดเหลี่ยมสูงประมาณ ๑๕ เมตร มีบันไดทางขึ้นทั้ง ๔ ด้าน และมีกำแพงแก้วล้อมรอบ

ภาพ พระเจดีย์ประธาน

เรื่องราวภาพจิตรกรรมฝาผนังภายใน พระอุโบสถ วัดสมุหประดิษฐาราม

พระอุโบสถวัดสมุหประดิษฐาราม เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานว่าสร้างในราชวาระของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๔ บุรณะครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าภัทราวดี (พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับเจ้าจอมมารคาง) มีศักดิ์เป็นหลานของเจ้าพระยาบดินทรฯ ทรงเห็นว่าวัดที่อดีตคันครกูลของพระองค์สร้างนั้นชำรุดทรุดโทรมมาก จึงทรงพระราชทานทรัพย์ให้พระยาพิไชยรณรงค์สงครามผู้ว่าราชการเมืองสระบุรี ขณะนั้น ทำการซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างในวัดทั้งหมด คือ พระอุโบสถ ศาลาเล็ก-ใหญ่ หมุกฎี หอระฆัง ตลอดจนการสร้างโรงเรียนประชาบาลขึ้นใหม่ และในคราวนั้น ได้มีการว่าจ้างช่างมาเขียนภาพฝาผนังภายในพระอุโบสถด้วย จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถเป็นจิตรกรรมแบบไทยประเพณีเขียนด้วยสีฝุ่นฝีมือแบบสกุลช่างหลวง แบ่งออกเป็นสองช่วง คือ ช่วงบนตั้งแต่ระดับเหนือขอบบนของประตูหน้าต่างขึ้นไปจรดเพดาน เขียนภาพลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่งเหมือนกันหมด ทั้งสี่ด้าน ช่วงล่างระหว่างประตู และหน้าต่างเขียนภาพเล่าเรื่องแบ่งภาพเป็นห้อง ๆ ที่ผนังสกัดคานหน้าต่าง เป็นเรื่องประเพณีพื้นบ้าน แบ่งเป็นสองด้าน คือ ด้านขวาเป็นภาพประเพณีแห่บั้งไฟและด้านซ้ายเป็นภาพประเพณีแห่กระทงเสียว ผนังสกัดด้านหลัง แบ่งเป็นสองด้าน ด้านซ้ายมือพระประธานเป็นเรื่องราวพระมาลัยเสด็จไปรศัดวันรกและด้านขวามือพระประธานเป็นภาพชีวิตชาวบ้าน

ความโดดเด่นของจิตรกรรมในพระอุโบสถ อยู่ที่ฉากบ้านเรือน วิถีชีวิตในท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม ของชาวไทยวน เห็นได้จากประเพณีแห่กระทงเสียว ประเพณีการแห่บั้งไฟ การเล่นตะคองกร้อ การเล่นที่ม้าส่งเมือง การแต่งกายของชายหญิงชาวบ้าน เช่นห่มผ้าเฉวียงบ่า นุ่งผ้าขึ้นยาว เล้ามวยบางคนไว้ผมมวยแบบลาว เด็กเปลือยกายไว้ผมจุก ชายไทยวนนุ่งผ้าโจงไม่สวมเสื้อไว้ผมทรงมหาดไทย คือ โกงรอบศีรษะ เหลือเฉพาะบริเวณกระหม่อม ซึ่งเป็นทรงผมที่นิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาพบ้านเรือนที่ได้รับอิทธิพลจีน เป็นตึกสองชั้นก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องกาบ ประดู

หน้าต่างและหน้าจั่วประดับลวดลายปูนปั้น นอกจากนั้นยังสอดแทรกภาพการคิดต่อคำขวัญกับชาวต่างชาติมีภาพสำเภาจีนและสำเภาแบบตะวันตก การเขียนภาพแบบทัศนียภาพ อันเป็นที่นิยมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา

ภาพจิตรกรรมด้านหลังพระประธาน

ภาพด้านหลังพระประธานด้านบนด้านข้างและด้านหน้าเขียนภาพ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง ทั้ง ๔ ด้าน

ภาพด้านหลังพระประธานมีขนาดกว้าง ๕.๘๐ เมตร สูงประมาณ ๔ เมตร ภาพเขียนแบ่งออกเป็นสองช่วง บริเวณคอสองเหนือช่องหน้าต่างทั้งสี่ด้าน เขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่งมีลักษณะคล้ายกับกระดาศคิณนังหรือ วอลเปเปอร์ ดูสะอาดตา สวยงาม

ภาพ พระประธานในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดช้ายาวพระโมคลาพระสารีบุตร

ภาพเขียนคันทนาฝีมือหลังพระประธาน

ภาพเขียนด้านขวามือหลังพระประธาน

ด้านล่างผนังด้านขวามือหลังพระประธาน เขียนภาพวิถีชีวิตในอดีตเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีและการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยวน เช่น การเล่นเตะตะกร้อ การเล่นขี่ม้าส่งเมือง มีภาพอาคารสองหลังเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีนเป็นอาคารชั้นเดียวและสองชั้นยกพื้นเพื่อไว้ใช้เก็บของหรือใช้เป็นที่พักของคนรับใช้ การแต่งกายบ่งบอกความเป็นไทยวนคือชายนุ่งโจงกระเบน ไม่สวมเสื้อไว้ผมทรงมหาดไทย หญิงนุ่งซิ่นลายขวางมีผ้าสไบคล้องคอ ด้านบนมีภาพแม่น้ำไหลผ่าน มีภาพหนุ่มสาวเกี่ยวพาราสีกัน

ภาพ การเล่นเตะตะกร้อ

ภาพ วิถีชีวิตชาวไทยวน การหยอกล้อ การเกี่ยวพาราสี

ภาพเขียนด้านซ้ายมือหลังพระประธาน

ภาพ พระมัลลย์เสด็จไปรคส์ถ์นรก

ภาพด้านซ้ายเป็นเรื่องพระมัลลย์เสด็จไปรคส์ถ์นรก เป็นพระธรรมเทศนาที่นิยมใช้เพื่อให้บุคลทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายไปแล้ว พระมัลลย์ได้ลงไปยังเมืองนรก ได้เห็นความน่าเวทนาของสัถ์นรกด้วยประการต่างๆ เช่นมีมือเท้าโบลน ถูกคัมในกระทะทองแดง ถูกแรงกาจิก ฯลฯ ก็มีความปรารถนาจะโปรคส์ถ์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ทรมาน ก่อนที่พระเทพมัลลย์จะกลับเมืองมนุษย์โลกนั้น พระยายมราชได้ฝากพระเทพมัลลย์ว่า ให้มนุษย์อย่าได้มีความประมาท แต่จงหมั่นรักษาศีลทำบุญอย่าให้ขาด ให้ตั้งใจทำแต่คุณงามความดี เพื่อที่จะได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า

เมื่อพระมัลลย์กลับมถถึงบ้านเมืองแล้ว จึงบอกให้ชาวบ้านได้รู้ว่าญาติพี่น้องที่อยู่ในนรกขอให้รักษาศีลธรรมอย่าให้บกพร่อง และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ด้วย เพื่อที่จะได้พ้นจากนรก เมื่อบรรดาญาติพี่น้องรู้ข่าวจากพระมัลลย์เช่นนั้น ก็พากันตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และต่างพากันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้สัถ์นรก ตามคำบอกเล่าของพระมัลลย์ (พระมัลลย์ไปรคโลก. ๒๖๖๔. ออนไลน์)

ภาพจิตรกรรมด้านหน้าพระประธาน

ภาพด้านตรงข้ามพระประธาน เป็นเรื่องประเพณีพื้นบ้าน แบ่งเป็นสองด้าน คือด้านขวามือเป็นภาพประเพณีแห่บั้งไฟและด้านซ้ายมือเป็นภาพประเพณีแห่กระทงเสียว

ภาพจิตรกรรมตรงข้ามพระประธานค้ำขวามือภาพประเพณีแห่บั้งไฟ

ภาพ ชาวบ้านมารอชมขบวนแห่บั้งไฟ

ภาพ ขบวนแห่บั้งไฟ

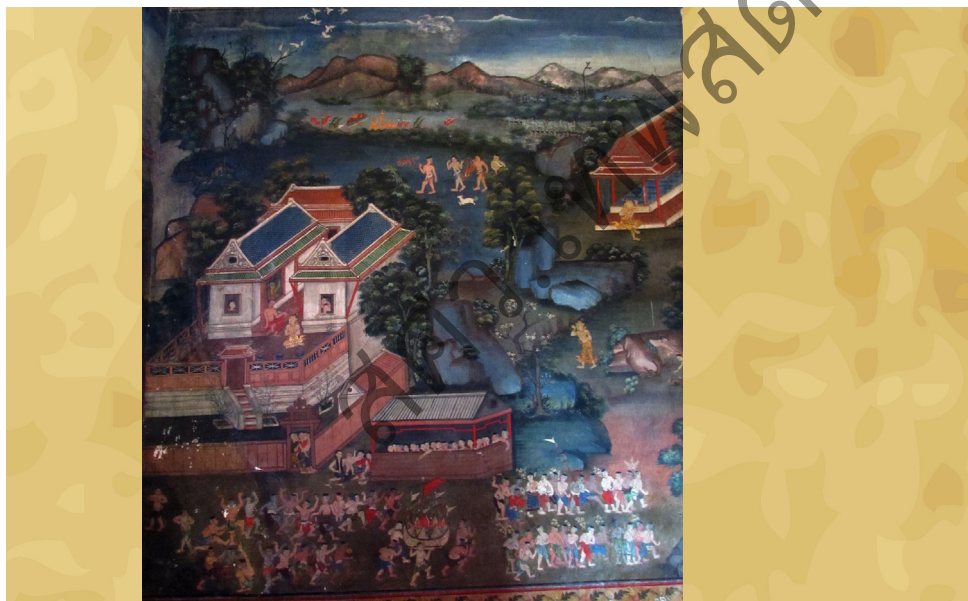
ประเพณีแห่บั้งไฟ เป็นประเพณีพื้นบ้านของผู้ที่มีเชื้อสายลาวทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย บั้งไฟหรือบ้องไฟ หมายถึงกระบอกไม้ไผ่บรรจุด้วยดินปืนและมีหลอดเสียงทำด้วยไม้รวกผูกติดอยู่ด้วยด้ายนอก คอหางยาวออกมาด้วยไม้รวกลำเล็ๆ ใช้ไฟจุดทางปลายกระบอกด้านล่าง ซึ่งบรรจุด้วยดินปืนทำให้เกิดแรงดันขับให้บั้งไฟทะยานขึ้นสู่อากาศสาเหตุที่ทำการแห่บั้งไฟเนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นการเคารพหรือส่งสัญญาณความกตัญญูไปยังเทวดาผู้ที่จะบันดาลให้ฝนตกชุก เพราะฝนเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการทำนอ เป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน

การแห่บั้งไฟจะทำการในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี โดยนำบั้งไฟทำพิธีแห่ไปตามหมู่บ้านทุกหลังคาเรือน มีการร้องรำนำหน้าขบวนเป็นที่สนุกสนานจำนวนทั้งไฟที่ใช้

สำหรับเสียงทวยมี ๗ บั้ง แต่ละบั้งจะเป็นสัญลักษณ์ของแต่ละเดือนคือ ตั้งแต่เดือน ๖ เรื่อยไปจนถึงเดือน ๑๒ โดยจะแห่ไปทำพิธีจุดเสียงทวยที่วัด ซึ่งมีความเชื่อว่าบั้งไฟในเดือนไหนจุดแล้วทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้าได้สูงมากแสดงว่าฝนจะตกชุกในเดือนนั้น ถ้าขึ้นไม่สูงฝนก็จะตกน้อยหรือไม่มีฝนตก แล้วในวันรุ่งขึ้นคือวันวิสาขบูชา จะมีการทำบุญตักบาตรที่วัด เป็นอันว่าเสร็จพิธีแห่บั้งไฟ

ในภาพการแห่บั้งไฟ มีกลุ่มผู้ชาย ๖ คน แยกบั้งไฟแห่เดินมา ข้างๆ กับกลุ่มคนแบกมีกลุ่มชาย ๘ คน กำลังร่ายรำโดยมีคนหนึ่งเป่าแคน นำหน้าด้วยขบวนนักดนตรีพื้นบ้าน มีทั้งหมด ๘ คน เป็นชายล้วน คือ เครื่องดนตรี ๕ คน คือแคน ๑, ซอหม่อง ๑, เป่ ๑, ฉาบ ๑ และกลองชนะ ๑ อีก ๓ คน เป็นผู้ร่ายรำประกอบด้วยความครึกครื้น มีกลุ่มผู้หญิงและเด็กก็นั่งชมเป็นกลุ่มๆ ตามข้างทางข้างบนเรือนบ้าง (พัชรินทร์ ศุภประมูล. ๒๕๒๘)

ด้านซ้ายเป็นภาพประเพณีแห่กระถางเสียว

ภาพ ขบวนแห่กระถางเสียว

ประเพณีแห่กระถงเสียหัว เป็นประเพณีพื้นบ้าน เพื่อทำการสะเดาะเคราะห์ที่หมอตรวจ โชคชะตาของบุคคลใดแล้วพบหรือทำนายว่าผู้นั้นจะมีเหตุร้ายเกิดขึ้นในอนาคต ผู้นั้นจะต้องจัด กระถงเสียหัวแห่ถวายผีบ้านผีเรือนหรือเทวดาเจ้าป่าเจ้าเขาเพื่อบนบานสานกล่าวให้หลุดพ้นจาก เคราะห์ แล้วนำไปสอยในแม่น้ำเป็นการปล่อยเคราะห์ไป สิ่งของในกระถงประกอบด้วยกล้วย หรือผลไม้อื่น เช่น พักทอง ข้าวแดงข้าวดำ คุกกี้ตา รูปเทียนและธงสีต่างๆ ในภาพมีผู้ชายแบก คานกระถง ๖ คน นำหน้าด้วยกลุ่มคนชายหญิงเดินเป็นขบวน ๒ แถว คนนำหน้าแถวถือธงธง โห่ร้องถัดมาบ้างก็ถือดอกไม้ช่อยาวๆ บ้างก็ถือขลุ่ยอ้อ บ้างถือฉัตรซ้อนโปร่งสามชั้น และตามหลัง ด้วยกลุ่มนักดนตรีพื้นบ้าน เครื่องดนตรีมีฆ้องโหม่ง ขลุ่ย กลองชนะและมีการร่ายรำประกอบด้วย ผู้เข้าร่วมขบวนแต่ละส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย

ภาพ ขบวนแห่กระถงเสียหัวและชาวบ้านที่รอชมขบวนแห่ข้างทาง

ภาพ คนร่วมขบวนแห่กระต๊อหิ้วหัวถือฉัตรและดอกไม้

ผนังด้านขวาพระประธาน

มีจำนวน ๕ ห้องภาพ ๔ ใน ๕ ห้อง เขียนเรื่องหลวิชัยคำวี เริ่มจากด้านซ้ายมาด้านหน้า พระอุโบสถตามลำดับ ดังนี้

ห้องที่ ๑ เป็นภาพชีวิตเด็กชนบทกำลังเล่นน้ำและเลี้ยงควาย

ห้องที่ ๒ เป็นเรื่องหลวิชัยคำวี ตอนหลังจากแม่โคถูกแม่เสือฆ่า ลูกเสือกับลูกโคจึงช่วยกันฆ่าแม่เสือแล้วออกเดินทางไปด้วยกัน

ห้องที่ ๓ เป็นภาพตอนพระฤๅษีแปลงลูกเสือและลูกโคเป็นมนุษย์ ลูกเสือได้ชื่อว่าหลวิชัย ลูกโคชื่อว่าคำวี และหลังจากทั้งสองสำเร็จการศึกษาศิลปวิทยาจากพระฤๅษีแล้ว จึงออกเดินทางต่อไป

ห้องที่ ๔ เป็นภาพตอนหลวิชัยและคำวีกำลังต่อสู้กับยักษ์

ห้องที่ ๕ เป็นภาพตอนหลวิชัยและคำวีกำลังเดินทางพร้อมกับเหล่าทหาร

ภาพห้องที่ ๑ เป็นภาพชีวิตเด็กชนบทกำลังเล่นน้ำและเลี้ยงควาย

เรื่องย่อ หลวิชัย คาวี

เมื่อแม่ลูกอาศัยอยู่ด้วยกันในถ้ำ วันหนึ่งแม่เสือเที่ยวหากินพลิน ทั้งให้ลูกออกมาอยู่ตามลำพัง ขณะนั้น มีโคแม่ลูกอ่อนเดินผ่านมา ลูกเสือจึงอ้อนวอนร้องขอกินนม ฝ่ายแม่โคก็นิ่งเสีย ลูกโคซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์คิดสงสารก็ช่วยอ้อนวอนจนแม่โคใจอ่อน ยอมให้ลูกเสือกินนมจนอิ่ม ลูกเสือสำนึกในบุญคุณก็ชวนให้โคแม่ลูกมาอยู่ในบริเวณเดียวกัน ครั้นแม่เสือกลับมาลูกเสือก็สร้างทำเป็นนอยใจ คัดพ้อว่าแม่ทิ้งตนให้คนอื่นมาจนเกือบสิ้นชีวิต หากได้กินนมแม่โคจึงรอกลูกเสือบอกแม่ขอให้โคทั้งสองหากินอยู่ในถ้ำเวลานั้นด้วย แม่เสือก็รับคำแล้วให้พาโคแม่ลูกอ่อนมาอยู่ด้วยกันและกระทำสัตย์สาบานว่า จะไม่ทำร้ายแม่โค แต่นั้นมาเสือโคแม่ลูกก็อยู่ในถ้ำเดียวกันฝ่ายแม่เสือนั้นไม่จริงใจต่อโคในใจคิดหาโอกาสจะกินเสียทั้งแม่ทั้งลูก แม่โคก็ระวังตัวอยู่ตลอดเวลา หากรู้ว่าแม่เสือจะไปหากินทิศใดก็หลีกเลี่ยงไปเสียอีกทางหนึ่ง วันหนึ่งแม่เสือได้โอกาสจึงฆ่าแม่โคกินเสียแล้วกลับมายังถ้ำ เมื่อแม่โคหายไปแล้วลูกโคและลูกเสือจึงพากันออกตามหา พบซากแม่โคถูกเสือกินอยู่ไม่ไกลจากถ้ำ ก็รู้ว่าแม่เสือกินแม่โคเสียแล้ว ลูกสัตว์ทั้งสองต่างโศกเศร้าและแค้นเคืองเป็นกำลัง จึงช่วยกันฆ่าแม่เสือดายในถ้ำที่อาศัย

ลูกสัตว์ทั้งสองออกเดินทางจากถ้ำแสวงหาที่อยู่แห่งใหม่ ผ่านอาศรมของพระฤๅษีไป พระฤๅษีเห็นลูกเสือกับลูกโคเดินมาด้วยกันด้วยอาการรักใคร่ผิควิสัยก็ประหลาดใจ เรียกไปถามจนได้ความทุกประการ พระฤๅษีมีเมตตาก็ตั้งพิธีชุบสัตว์ทั้งสองให้เป็นมนุษย์ ลูกเสือให้นามว่า หลวิชัย ส่วนลูกโคให้นามว่า คาวี แล้วสั่งสอนวิชาให้ เมื่อทั้งสองมีอายุพอสมควรแล้ว หลวิชัยกับคาวีก็ขอลาพระฤๅษีไปเผชญิโชค พระฤๅษีได้ชุบพระขรรค์วิเศษที่บรรจุหัวใจของหลวิชัยกับคาวีมอบให้คนละเล่ม

หลวิชัย คาวี เดินทางไปถึงทางแยก หลวิชัยจึงบอกกับคาวีว่า "เราแยกทางกันตรงนี้
เจ้าไปทิศเหนือ พี่ไปทิศใต้ แล้วอีกสามเดือนเรามาพบกันที่นี่ "

คาวีเดินทางไปถึงเมืองร้างแห่งหนึ่ง ยังมีข้าวของแต่ไม่มีผู้คน คาวี จึงเข้าไปในครัวแล้ว
ก่อไฟขึ้นเพื่อจะหุงหา อาหาร ทันใดนั้นมีกลุ่มนกออินทรียักษ์บินมาจนท้องฟ้ามืดมิด กลุ่มนกออินทรี
บินจะมาจิกกิน คาวี คาวีใช้พระขรรค์ต่อสู้และฆ่านกออินทรียักษ์ตายเกือบหมด นกที่เหลือก็
บินหนีไป คาวีจึงเดินสำรวจพระราชวัง เห็นกลองใบใหญ่ พอเดินเข้าไปใกล้ได้ยินเสียงหญิงสาว
ร้องว่า "ช่วยเราคัวย ช่วยเราคัวย" คาวีใช้พระขรรค์กรีดหนังกลองก็พบพระราชธิดาชื่อ พระนาง
จันทรสุมิตรา คาวีจึงอภิเษกกับนางจันทรสุมิตรา ผู้คนที่หลบหนีไปเพราะกลัวนกกัวยพ พกลับมาอยู่ที่เมือง
บ้านเมืองก็เจริญรุ่งเรืองเหมือนเดิม

วันหนึ่งพระนางจันทรสุมิตราไปสงน้ำ ผมนางซึ่งมีกลิ่นหอมฉุ้ง พระนางจึงใส่ผอบ
ลอยน้ำไป ต่อมามีคนนำผอบผอมไปถวายท้าวสันนุราช ท้าวสันนุราชก็อยากทราบว่ามี
เป็นของผู้ใด จึงมีประกาศป่าวร้องว่าถ้าใครรู้จักจะให้รางวัล ยายเฒ่าทศประสาธ ซึ่งเคยเป็นพี่เลี้ยง
ของนางจันทรสุมิตรา ก็รีบไปเข้าเฝ้าท้าวสันนุราช แล้วบอกว่า เป็นเส้นผมของพระนางจันทรสุมิตรา
ท้าวสันนุราชจึงบอกให้ยายเฒ่าทศประสาธหาทางนำนางมา แล้วให้เงินทองแก่ยายเฒ่าเป็น
อันมาก

ยายเฒ่ารีบกลับไปเมือง ทำที่เป็นขอยู่กับพระนางจันทรสุมิตรา แล้วก็ยุยงพระนางว่าคาวี
คงมิได้ไว้ใจพระนางจันทรสุมิตราจึงได้พกพระขรรค์คิดตัวตลอดเวลา พระนางจันทรสุมิตราก็มีจิตใจ
โหว่หวั่นหลงเชื่อ จึงถามคาวีว่าทำไมคาวีจึงต้องพกพระขรรค์คิดตัวตลอดเวลา คาวีจึงบอกความ
ลับว่า เพราะหัวใจคาวีอยู่ที่พระขรรค์ ถ้าใครนำพระขรรค์ไปเผาไฟ คาวีก็จะตาย ด้วยเหตุนี้
จึงต้องพกพระขรรค์คิดตัวตลอดเวลา พระนางจันทรสุมิตราเมื่อได้ทราบเช่นนั้นก็หายแคลงใจ
และได้นำความไปเล่าให้ยายเฒ่าฟัง ลืมไปว่าเรื่องนี้เป็นความลับ

ยายเฒ่าได้ฟังจึงเกิดความคิด ชวนให้คาวีกับพระนางจันทรสุมิตราไปสงน้ำที่ชายทะเล คาวี
และพระนางจันทรสุมิตราออกเครื่องทรงรวมทั้งพระขรรค์ให้ยายเฒ่าเก็บรักษา ยายเฒ่านำพระขรรค์
ไปเผาไฟ คาวีกำลังว่ายน้ำเล่นก็รู้สึกร้อนจึงรีบชวนนางจันทรสุมิตราว่ายกลับเข้าฝั่ง พอถึงชายหาด
คาวีเห็นยายเฒ่ากำลังเผาพระขรรค์อยู่ ก็นึกโกรธที่พระนางจันทรสุมิตราไม่รักษาความลับ แต่ยังไม่ทัน
พูดคาวีก็ล้มลงสิ้นสติ พระนางจันทรสุมิตราตกพระทัยมากได้แต่ร่ำไห้บอกคร่ำครวญ ยายเฒ่าจึงรีบ
ให้ทหารของท้าวสันนุราชนำพระนางจันทรสุมิตราไปถวายท้าวสันนุราช

ฝ่ายหลวิชัยเมื่อครบกำหนดวันนัดก็มาพบคาวีที่ทางแยก คอยอยู่ทั้งวันไม่เห็นคาวีมา
จึงตัดสินใจเดินทางมาที่เมืองพระนางจันทรสุมิตรา ระหว่างทางเห็นกองไฟและพระขรรค์ของคาวี
อยู่ในกองไฟก็รีบนำพระขรรค์ออกมา และพบคาวีนอนสิ้นสติก็ช่วยแก้ไขจนฟื้น เมื่อทราบเรื่อง

ราวทั้งหมดหลวิชัยก็ชวนคาวีไปตามพระนางจันทรสุธาคาที่เมืองท้าวสันนุราชที่เมืองท้าวสันนุราช มีประกาศให้คนที่มิวิชาอาคมไปช่วยชุบท้าวสันนุราชให้เป็นหนุ่ม เพราะพระนางจันทรสุธาคาไม่ยอม รักท้าวสันนุราช หลวิชัยจึงแต่งกายปลอมเป็นฤๅษีเข้ารับอาสาจะชุบท้าวสันนุราชให้เป็นหนุ่ม ท้าวสันนุราชศรัทธามาก หลวิชัยจึงสั่งให้ขุดหลุมลึกแล้วกันมานเจ็ดชั้น ที่หลุมนั้นสูมไฟไว้ หลวิชัย ให้ท้าวสันนุราชโคกลงไปที่กองไฟนั้น ด้วยความที่อยากเป็นหนุ่ม ท้าวสันนุราชก็กระโดดลงไป ในกองไฟสิ้นชีวิต หลวิชัยก็นำคาวีออกมา ทุกคนก็เข้าใจว่าเป็นท้าวสันนุราชชุบตัวกลายเป็น คนหนุ่มแล้ว ก็ให้ร้องคืใจ และจัดอภิเษกท้าวสันนุราชหรือคาวีกับพระนางจันทรสุธาคา ส่วนยายเฒ่า เมื่อเห็นดังนั้นก็เกิดความกลัวรีบหลบหนีไป หลวิชัยเมื่อเห็นคาวีปลอดภัยแล้วก็ลาคาวีและพระนาง จันทรสุธาคาเดินทางต่อไป คาวีและพระนางจันทรสุธาคาก็อยู่ครองเมืองทั้งสองด้วย ความสุขสืบมา (หลวิชัย คาวี. ๒๕๖๔. ออนไลน์)

ภาพห้องที่ ๒ เป็นเรื่องหลวิชัยคาวี เริ่มจากลูกเสือเจอมแม่โคคีมนมและชวนไปอยู่ด้วยกัน ต่อมา แม่โคถูกแม่เสือฆ่า ลูกเสือกับลูกโคจึงช่วยกันฆ่าแม่เสือแล้วออกเดินทางไปด้วยกัน

ภาพ ลูกเสือกับลูกโคช่วยกันฆ่าแม่เสือ

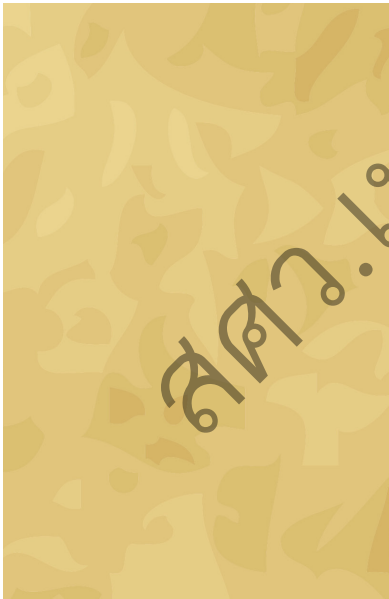
ภาพห้องที่ ๓ เป็นภาพตอนพระฤๅษีชุบชีวิตลูกเสือและลูกโคเป็นมนุษย์ ลูกเสือได้ชื่อว่าหริชชัย ลูกโคชื่อว่าคาวี และหลังจากทั้งสองสำเร็จการศึกษาศิลปวิทยาจากพระฤๅษีแล้ว จึงออกเดินทางต่อไป

ภาพ ตอนพระฤๅษีชุบชีวิตลูกเสือและลูกโคเป็นมนุษย์

ภาพ หลวิชัย ฤๅษี สำเร็จการศึกษาศิลปวิทยา
จากพระฤๅษีแล้ว จึงออกเดินทางต่อไป

ภาพห้องที่ ๔ เป็นภาพตอนหลวิชัยมาช่วยชีวิตควาวิกำลังต่อสู้กับยายเฒ่า

ภาพ หลวิชัยช่วยชีวิตคาวีกำลังต่อสู้กับยักษ์
อาจหมายถึงนางยายเฒ่าหัดประสาธ

ภาพ หลวิชัยคาวีวางแผนคิดฉกฉวยคามหาพระนางจันทรสุมดา

ภาพห้องที่ ๕ เป็นภาพตอนหลวิชัยและคาวีกำลังเดินทางเข้าเมือง
คามหาพระนางจันทรสุมดา พร้อมกับเหล่าทหาร

ภาพ ตอนหลวิชัยและควากำลังเดินทางเข้าเมือง

ภาพ นายพรานป่าออกล่ากวางด้วยการปลอมตัว
เพื่อให้เข้าใกล้มากที่สุด

ผนังทางด้านซ้ายพระประธาน

มีจำนวน ๕ ห้อง เขียนเรื่องสมุทรโฆษ เริ่มจากคันทันหน้ามาคันทันท้ายพระอุโบสถตามลำดับ ดังนี้

ภาพห้องที่ ๑ เป็นภาพวิถีชีวิตไทยวนริมน้ำป่าสัก ชายตกปลา หญิงชายช่วยกันพายเรือ

เรื่องย่อ สมุทโฆษ

วันหนึ่งพระสมุทโฆษและนางพินทุมวดีได้เสด็จประพาสสวนเพื่อแ่กบนที่ศาลเทพารักษ์ ได้พบกับพิทยาร (พิทยารคือ เทพบุตรพวกหนึ่งต่ำกว่าเทวดา มีหน้าที่เล่นดนตรีบนสวรรค์) คนหนึ่งนามว่า รณภิมุข ถูกพิทยารคนหนึ่งนามว่า รณบุตร ทำร้ายจนบาดเจ็บ และชิง นางนาริผลไปพระสมุทโฆษผ่านมาเห็นจึงได้ให้การช่วยเหลือ รณภิมุขสำนักในบุญคุณ จึงมอบ พระขรรค์ให้พระสมุทโฆษเป็นการตอบแทน พระขรรค์วิเศษทำให้เหาะได้ พระสมุทโฆษจึงพานางพินทุมวดีเสด็จไปยังป่าหิมพานต์ และได้ทรงพระบรรทม จึงทำให้ถูกพิทยารคนหนึ่งขโมยพระขรรค์ไป

ทำให้พระสมุทโฆษและนางพินทุมวดีต้องเสด็จกลับเมืองโดยพระบาท ระหว่างการเดินทาง ต้องข้ามฝั่งแม่น้ำสายใหญ่ จึงเกาะขอนจั่วเพื่อที่จะข้ามฝั่ง แต่เกิดพลัดตกลงกัน เมื่อนางพินทุมวดี

ภาพห้องที่ ๒ เป็นเรื่องสมุทโฆษ ตอนพิทยารขโมยพระขรรค์วิเศษไป ทำให้พระสมุทโฆษและพระนางพินทุมวดีต้องเสด็จพระดำเนินกลางป่าด้วยพระบาท

ถูกคลื่นซัดมาที่ฝั่งเมืองมัทราสไปอาศัยอยู่กับหญิงชราผู้หนึ่ง นางมอบแหวนเพชรให้หญิงนั้น ไปขายได้ทองคำเล่มเกรียนมาสร้างศาลาโรงทานให้เป็นที่พักของสมณพราหมณ์ที่เดินทางผ่าน และให้วาดภาพเกี่ยวกับตนเอง และพระสมุทโฆษไว้บนผนัง ส่วนพระสมุทโฆษได้รับการช่วยเหลือจากพระอินทร์และนางเมขลา จากนั้นพระสมุทโฆษได้พระขรรค์คืนมา ด้วยอำนาจของนางเมขลา และพระอินทร์ พระสมุทโฆษได้ออกตามหาพระชายา จนมาถึงศาลาโรงทานที่พระนางพิณทุมวดี สร้างไว้ เมื่อทรงทอดพระเนตรภาพจิตรกรรมฝาผนังก็ทรงเศร้าพระทัย ผู้เฝ้าสังเกตการณ์จึง นำความไปแจ้งพระนางพิณทุมวดี เมื่อทั้งสองพระองค์ได้พบกันก็พากันเสด็จกลับพระนคร และได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อไป (สมุทโฆษคำฉันท์. ๒๖๖๔. ออนไลน์)

ภาพ ตอนพิทยาธราชโมยพระขรรค์วิเศษเหาะหนีไป

ภาพ พระสมุทโฆษและพระนางพิณทุมวดีเสด็จดำเนินกลางป่าด้วยพระบาท

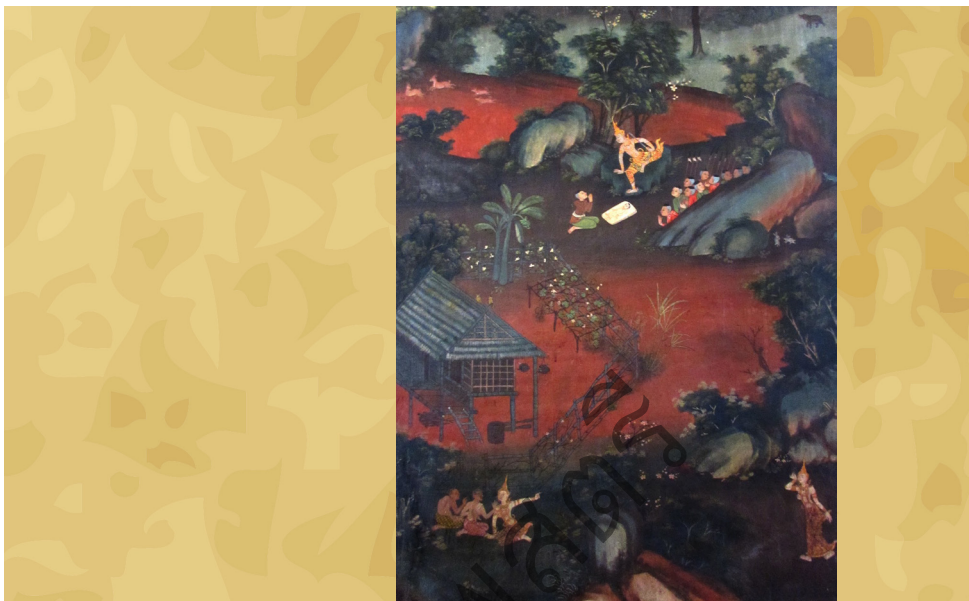

ภาพห้องที่ ๓ เป็นภาพตอนพระสมุทรโฆษกับนางพิณทุมวดีถูกพายุ
จนขอนไม้แตกขณะลอยข้ามแม่น้ำใหญ่ ทำให้ทั้งสององค์ต้องพลัดพรากจากกัน

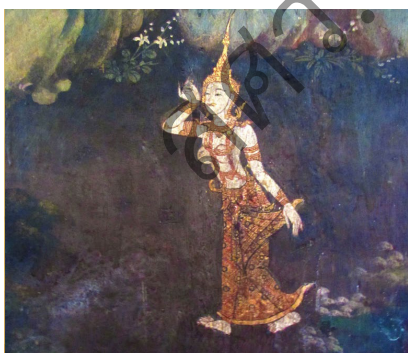

ภาพ พระสมุทรโฆษกับนางพิณทุมวดี
เกาะขอนไม้ขณะข้ามแม่น้ำ

ภาพ ขอนไม้หักพระสมุทรโฆษกับนางพิณทุมวดี
พลัดพรากจากกัน

ภาพห้องที่ ๔ เป็นภาพตอนพระนางพินทุมวดีขึ้นฝั่งเมืองมัทราชไปพักอยู่กับตาขายและพระสมุทโฆษก็ขึ้นฝั่งไปพบกับชาวบ้าน

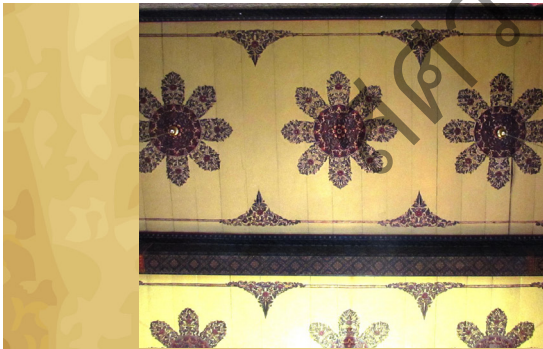
ภาพ พระนางพินทุมวดีขึ้นฝั่งเมืองมัทราช
เสียใจต่อการพลัดพรากจากสามี

ภาพ พระนางพินทุมวดีไปอาศัยอยู่กับตาขายคู่หนึ่ง

ภาพ ห้องที่ ๕ เป็นภาพตอนจบ พระสมุทโรชเดินทางไปที่ศาลาโรงทานทอพระเนตร ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระนางสั่งให้วาดเรื่องราวของพระสมุทโรชกับพระนางไว้ เมื่อเห็นก็ทรงเศร้าพระทัย จนท้ายสุดได้มาพบกับพระนางพินทุมวดี

ภาพ จิตรกรรมบนเพดาน

ภาพจิตรกรรมบนเพดาน

เพดานเป็นไม้กระดานระบายด้วยสีเหลืองวาคลวกลายเป็นภาพดอกไม้ลายเครือเถา แปลกกลีบอาหมายถึงคำสอนเรื่องมรรคมงคลแปด ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีน มีจำนวน ๕ ช่อง ช่องละ ๑ ดอก บริเวณซื่อทาสีดำและแดง ลงรักปิดทอง ต่างจากลวดลายเพดานในอดีตที่นิยม วาดเป็นภาพดาวล้อมเดือน ซึ่งเป็นลวดลายที่นิยมมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ลวดลายที่อาจจะเป็น ภาพเขียนสี หรืออาจทำด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปดาวมณีรัศมี บนเพดานหรือฝ้าเพดาน พระอุโบสถ หรือวิหาร ที่มักจะทาฝ้าเพดานที่ทำด้วยไม้นั้นเป็นพื้นสีแดง และทาสีดาวเป็นสีทอง การประดับ ตกแต่งฝ้าเพดานในลักษณะรูปดาวก็คือ สัญลักษณ์ที่มีคติความเชื่อทางคติของฝ่ายเถรวาท ที่แสดงว่า พื้นที่ในพระอุโบสถหรือในพระวิหาร ก็คือ พื้นที่ของสวรรค์ในชั้นฟ้า ที่อยู่ใกล้กับ ดวงดาว

สศว.เทพสตรี

วิเคราะห์รายละเอียดและสิ่งน่าสนใจ ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ส่วนหลักของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสมุหประดิษฐาราม จะเขียนภาพเรื่องราวของวรรณคดี ๒ เรื่อง คือ เรื่องหลวิชัย คาวีเป็นเรื่องราวของโคแม่ลูกคู่หนึ่งที่ช่วยเหลือลูกเสือให้รอดพ้นจากความตาย ด้วยการให้คิมกินน้ำนม ลูกเสือซาบซึ่งในบุญคุณ จึงชวนแม่โคและลูกโคไปอยู่ด้วยกันและขอสัญญาจากแม่เสือไว้ แต่ แม่เสือผิดสัญญา จับแม่โคกินเป็นอาหาร ต่อมาแม่เสือได้ชกใช้กรรม พี่น้องต่างสายพันธุ์จึงชักชวนกันออกจากถ้ำนั้นไป พระฤๅษีผู้แกร่งกล้าเวทวิทยามีเมตตาชุบชีวิตให้เป็นมนุษย์ และเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์กล่าวถึงพระสมุทรโฆษกษัตริย์แห่งเมืองพรหมบุรีได้เสด็จไปคล้องช้างก่อนเข้าบรรทมหลับได้ค้นโพธิ์ไค้สคูตี และร่ำบวงสรวงเทพทั้งหลาย พระโพเทพารักษ์พอใจและเกิดความเมตตาจึงอุ้มพระสมุทรโฆษไปยังปราสาทนางพินทุมวดีในรมยนครและได้นางเป็นชายา พอจวนรุ่งเทพารักษ์เหาะมาลอบอุ้มกลับมาคืนยังราชรถทรงเมื่อทั้งสองคืนขึ้นมากไม่พบกันก็ให้รู้สึกเสียใจ พระสมุทรโฆษก็ได้อภิเษกกับนางพินทุมวดีสมความปรารถนา ต่อมาทั้งสองคนก็มีเหตุให้ต้องพลัดพรากจากกันแต่ในท้ายที่สุดก็ได้กลับมาครองรักกันเหมือนเดิม นอกจากนี้ช่างเขียนยังได้สอดแทรกภาพชีวิต เรื่องราวร่วมสมัยไว้เป็นส่วนรองหรือส่วนย่อยอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็น วิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ การแต่งกายของชาวไทยวนและคนลาว อาคารบ้านเรือนแบบจีน จนถึงสิ่งเล็กน้อยๆซึ่งอาจจะเห็นเกร็ดความรู้ ที่น่าศึกษา อาจตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่าช่างเขียนต้องการแสดงให้เห็นความเจริญของบ้านเมืองในสมัยนั้นที่มีการติดต่อค้าขายกับประเทศจีนและยุโรป รวมถึงศิลปะที่กำลังเป็นที่นิยมในขณะนั้น จึงได้นำมาถ่ายทอดไว้ในงานจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดสมุหประดิษฐารามแห่งนี้ คงจะได้วิเคราะห์ให้เห็นภาพต่อไปนี้

เนื้อหาเรื่องราวในงานจิตรกรรม

เป็นเรื่องราวของวรรณคดี ๒ เรื่อง คือ เรื่องหลวิชัย คาวีและสมุทรโฆษ ซึ่งแตกต่างจากภาพจิตรกรรมผ่านผนังโดยทั่วไปที่นิยมวาดภาพพุทธประวัติ ผู้เขียนวิเคราะห์ว่าสาเหตุของการนำเรื่องหลวิชัยคาวีมาเขียนไว้ที่พระอุโบสถแห่งนี้เนื่องจาก เจ้าพระยานิกรบดินทร (โต) ผู้สร้างวัดมีความสนิทสนมเป็นพระสหายที่รักกันยิ่งกับรัชกาลที่ ๓ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เจ้าพระยานิกรบดินทร (โต) ได้ถวายตัวรับใช้เป็นข้าหลวงเดิมในกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทำราชการในกรมท่าเกี่ยวกับการค้าขายสำเภา ได้รับสมญานามว่า เจ้าสัวโต ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ในปีพ.ศ. ๒๑๖๗ เมื่อกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งตั้งพระพิชัยวารี (โต) และพระยาพิชัยวารี (โต) ได้อยกที่ดินเดิมและซื้อบ้านข้าราชการ เจ้าสัวและนายภาษีอากรหลายคนเพื่อสร้างวัด ในพ.ศ. ๒๑๖๘ ถวายเป็นพระอารามหลวง โปรดฯ พระราชทานนามว่า "วัดกัลยาณมิตร" พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่พร้อมทั้งพระวิหารประดิษฐานพระราชทานเพื่อเป็นประธานแก่วัดนี้ด้วย ต่อมาพระยาราชสุภาวดี (โต) สร้างวัดสมุหประดิษฐานรามเพื่ออุทิศให้แก่ มารดา เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง (เจ้าพระยานิกรบดินทร์ โต กัลยาณมิตร, ๒๕๖๔, ออนไลน์)

ความหมายของคำว่า กัลยาณมิตร คือ มิตรแท้ เพื่อนแท้ เพื่อนตาย เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเพื่อนอย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตรที่หวังดี มีสิ่งดีๆ ให้กันด้วยความจริงใจ จึงสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราวจิตรกรรมที่นำมาวาดไว้ในพระอุโบสถ

สถาปัตยกรรมร่วมสมัย

ภาพ อาคารสถาปัตยกรรมแบบจีนในงานจิตรกรรม

ภาพอาคารสถาปัตยกรรมในงานจิตรกรรมที่แสดงเห็นการรับอิทธิพลจากจีน เพราะในยุค
รัชกาลที่ ๑ นั้นการค้าขายกับชาวจีนกำลังเฟื่องฟู ภาพในงานจิตรกรรมเป็นอาคารสองชั้น
มุงด้วยกระเบื้องเคลือบ อาจหมายถึงที่อยู่ของชนชั้นสูงที่มีฐานะ เป็นที่พักซึ่งเป็นรูปแบบนิยม
ในสมัยรัชกาลที่ ๑ คงจะเห็นได้จากวัดวชิรธรรมารามสมัยรัชกาลที่ ๑ ที่นิยมสร้างแบบศิลปะจีน เช่น
วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร เป็นต้น

วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร หรือวัดจอมทองในอดีต เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๑ ถูกสร้างขึ้น
ด้วยสถาปัตยกรรมแบบไทยประยุกต์ โดยการผสมผสานศิลปะแบบจีนเข้ากับการสร้างวัดแบบไทย
เพราะในยุคนั้นการค้าขายกับชาวจีนกำลังเฟื่องฟู ศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของจีนเริ่มเป็นที่นิยม
ในสังคมไทย ทำให้เกิดเป็นงานศิลปกรรมแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ ๑ (วัดราชโอรสาราม
ราชวรวิหาร. ๒๕๖๔. ออนไลน์)

ภาพ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

การใช้พื้นที่ในอาคาร

ภาพ การใช้พื้นที่ในการอยู่อาศัยและเก็บสิ่งของเครื่องใช้

อาคารอิทธิพลศิลปะจีน

ภาพ ตึกก่ออิฐถือปูนแบบศิลปะจีน

คึกก่อดูเรือปุนแบบศิลปะจีนขุนนางข้าราชการส่วนใหญ่เป็นเรือนหมู่มีสองถึงสี่หลังขึ้นไป
บางหลังเป็นตึกทั้งหมด บางหลังเป็นครึ่งตึกครึ่งไม้มีชั้นเดียว แต่ได้ถูกก่อเป็นห้องซึ่งอาจจะใช้
เป็นที่อยู่ของพวกข้าทาสบริวาร หรือใช้เป็นที่เก็บของ เช่น เรือ อาคารทุกหลังจะมีบันไดขึ้นลง
ทางเดียวและมีทางเดินตรงกลางมีนอกชานหรือระเบียงด้านหน้าเป็นห้องโถงเปิดโล่งติดต่อกับ
เรือนทุกหลังได้ บ้างก็มีรั้วล้อมรอบ หรือบางทีอาจไม่มีรั้วกัน

วัฒนธรรมประเพณีและการละเล่น

จิตรกรรมฝาผนังที่วัดสมุหประดิษฐานราม แสดงถึงวัฒนธรรมและประเพณีรวมทั้งการละ
เล่นแบบพื้นบ้านหลายอย่าง ดังนี้

ประเพณีแห่บั้งไฟ เป็นประเพณีพื้นบ้านของผู้ที่มีเชื้อสายลาวทางภาคเหนือและ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย บั้งไฟหรือบ้องไฟ หมายถึงกระบอกไม้ไผ่บรรจุด้วยดินปืนและ
มีหลอดเสียวทำด้วยไม้รวกผูกติดอยู่ด้วยด้ายค่านอก คอหางยาวออกมาด้วยไม้รวกลำเล็ก ๆ ใช้ไฟจุด
ทางปลายกระบอกด้านล่างซึ่งบรรจุด้วยดินปืนทำให้เกิดแรงดันขับให้บั้งไฟทะยานขึ้นสู่อากาศ
สาเหตุที่ทำการแห่บั้งไฟเนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นการเคารพหรือส่งสัญญาณความภักดีไปยัง
เทวดาผู้ที่จะบันดาลให้ฝนตกชุก เพราะฝนเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการทำนอ เป็นอาชีพหลัก
ของชาวบ้าน

ภาพ ประเพณีแห่บั้งไฟ

ในภาพการแห่บั้งไฟ มีกลุ่มผู้ชาย ๖ คน แขนบั้งไฟแห่เดินมา จ้างๆ กับกลุ่มคนแบกมี
กลุ่มชาย ๔ คน กำลังร่ายรำโดยมีคนหนึ่งเป่าแคน นำหน้าด้วยชาวบ้านนักดนตรีพื้นบ้าน มีทั้งหมด
๔ คน เป็นชายล้วน คือ เครื่องดนตรี ๕ คน คือ แคน ๑, ข้องโหม่ง ๑, เป้ ๑, ฉาบ ๑ และกลอง
ชนะ ๑ อีก ๓ คน เป็นผู้ร่ายรำประกอบด้วยความครึกครื้น มีกลุ่มผู้หญิงและเด็ก ๆ นั่งชมเป็นก
ลุ่ม ๆ ตามข้างทางข้างบนเรือนำง (พัชรินทร์ ศุภประมุข. ๒๕๒๔)

ประเพณีแห่กระถางเสียว เป็นประเพณีพื้นบ้าน เพื่อทำการสะเดาะเคราะห์ที่หมอดูตรวจ โชคชะตาของบุคคลใดแล้วพบหรือทำนายว่าผู้นั้นจะมีเคราะห์เกิดขึ้นในอนาคต ผู้นั้นจะต้องจัด กระถางเสียวแห่ถวายมีบ้านมีเรือนหรือเทศาเจ้าป่าเจ้าเขาเพื่อบนบานสานกล่าวให้หลุดพ้น จากเคราะห์ แล้วนำไปสอยในแม่น้ำเป็นการปล่อยเคราะห์ไป สิ่งของในกระถางประกอบด้วยกล้วย หรือผลไม้อื่น เช่น พักทอง ข้าวแดงข้าวดำ ถั่วดำ ถูปเทียนและธงสีต่างๆ ในภาพมีผู้ชาย

| ၈၄

แบกคานกระทง ๕ หรือ ๖ คน นำหน้าด้วยกลุ่มคน ๒ แถว คนนำหน้าแถวถือฆ้องโหม่งถัดมาบ้างก็ถือคอกไม้ซ่อยาว ๆ บ้างก็ถือขลุ่ยอ้อ บ้างถือฉัตรซ้อนไปร้องสามชั้น และตามหลังด้วยกลุ่มนักดนตรีพื้นบ้าน เครื่องดนตรีมีฆ้องโหม่ง ขลุ่ย กลองชนะและมีการร่ายรำประกอบด้วย ผู้เข้าร่วมขบวนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย (พัชรินทร์ ศุภประมุข. ๒๕๖๘)

การละเล่นของเด็กที่ปรากฏภาพในจิตรกรรมฝาผนังวัดสมุทประคิษฐาราม มีหลายรูปแบบ ปัจจุบันอาจจะมีการเล่นกันน้อยหรือเลิกเล่นกันแล้ว แต่สันนิษฐานว่าการเล่นที่คือนิ่งแ่งกันคงเป็นการเล่นที่ม้าส่งเมือง หรือเป็นการลงโทษผู้แพ้ในการละเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะในภาพจะเห็นว่ามีเบี้ยหรือลูกหินขนาดเล็กมากถึงสี่ลูก ซึ่งอาจจะเล่นทอยเบี้ยหรือลูกหินก่อนก็ได้ แพ้ชนะแล้วจึงมาเล่นที่ม้าส่งเมืองเพื่อลงโทษผู้แพ้ ในภาพมีเด็กคนหนึ่งยืนอยู่ห่างจากเด็กอีกสองคู่ คู่หนึ่งผู้ชี้หลังกำลังแสดงท่าร่ายรำอย่างสนุกสนาน อีกคู่หนึ่งผู้ชี้หลังกำลังทำท่าเหมือนเขกศีรษะผู้แบกซึ่งกำลังทอยเบี้ยหรือลูกหิน เด็กที่ยืนอยู่คนเดียวคงจะรับบทเป็นเจ้าเมืองเด็กอีกสองคู่คงเป็นผู้เล่น ผู้แบกคือผู้เล่นแพ้และผู้ถูกแบกหรือได้ชี้หลังคือผู้ที่เล่นชนะ หรืออาจเป็นการละเล่นอย่างอื่นในลักษณะคล้ายกันนี้ได้ การเล่นที่ม้าส่งเมืองนี้เป็นการเล่นชนิดหนึ่งในอดีต ประกอบด้วยผู้เล่นสองฝ่ายเท่าๆ กันและมีผู้เล่นอีกคนหนึ่งรับบทพิเศษเป็นเจ้าเมืองไม่เข้ากับฝ่ายใด ผู้เล่นฝ่ายหนึ่งส่งผู้แทนเข้าหาเจ้าเมืองพร้อมกับกระซิบชื่อผู้เล่นคนหนึ่งของฝ่ายตรงข้ามผู้เล่นฝ่ายตรงข้ามส่งผู้แทนเข้ามาหาเจ้าเมืองเป็นอันดับต่อมา โดยพยายามคาดคะเนส่งผู้เล่นเข้ามาหาเจ้าเมืองคนละคนกับที่ฝ่ายแรกกระซิบชื่อ ถ้าฝ่ายที่สองคาดคะเนถูกผู้เข้ามาหาเจ้าเมืองมีสิทธิ

ภาพ การเล่นที่ม้าส่งเมือง

กระซิบชื่อผู้เล่นคนหนึ่งของฝ่ายแรกหากคาดการณ์ผิดคือผู้เข้ามาหาเจ้าเมืองเป็นคนเดียวกับผู้ที่ฝ่ายแรกกระซิบบอกเจ้าเมืองไว้ ฝ่ายที่สองก็ต้องเป็นม้าให้ฝ่ายชนะหลังจากเชลยของคนไปเมืองหรือเชลยของฝ่ายชนะ (พัชรินทร์ สุขประมุข. ๒๕๒๘)

การเล่นตะคกร้อ เป็นการละเล่นของไทยมาแต่โบราณ แต่ไม่มีหลักฐานแน่นอนว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด ประเทศอื่นๆ ที่ใกล้เคียงก็มีการเล่นตะคกร้อเช่นพม่า ลาว มาเลเซีย คนเล่นไม่จำกัดจำนวน เล่นเป็นหมู่หรือเดี่ยวก็ได้ ตามลานที่กว้างพอสมควร ตะคกร้อที่ใช้เดิมใช้หวายดักเป็นลูกตะคกร้อ คนไทยนิยมนำเอาหวายมาสานเป็นสิ่งของเครื่องใช้ รวมถึงการเล่นพื้นบ้านด้วย อีกทั้งประเพณีของกีฬาตะคกร้อในประเทศไทยก็มีหลายประเพณี เช่น ตะคกร้อวง ตะคกร้อลอดห่วง ตะคกร้อชิงธงและการแสดงตะคกร้อฟลิกแพลงต่างๆ นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า การเตะตะคกร้อเป็นกีฬาชนิดหนึ่งของไทยที่นิยมเล่นกันมานานนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา การเล่นตะคกร้อนอกจากเพื่อทดสอบความว่องไวไหวพริบและเป็นการออกกำลังกายยามว่างแล้ว ยังนิยมเล่นในงานเทศกาลต่างๆ เช่น สงกรานต์ เป็นต้น ในภาพเป็นการเล่นตะคกร้อวงมีผู้เล่นหกคนแต่งกายด้วยผ้าถุงสีแตกต่างกัน ๖ สี เป็นการแสดงความสามารถในการเล่นเตะตะคกร้อและมีผู้ชมสนใจมากมาย มีทั้งเด็กผู้ใหญ่ ผู้ชายและผู้หญิง

ภาพ การเล่นตะคกร้อ

การแต่งกาย

การแต่งกายของเด็ก ทั้งเด็กผู้ชายและผู้หญิงมักเปลือยกาย บางคนก็ใส่จับปิ้งปิดบังอวัยวะเพศ บางคนก็สวมหมวกกันแดดหรือน้ำค้ำง เมื่อพ้นจากวัยเด็กเล็กอายุประมาณ ๑๐ ขวบขึ้นไป จะนุ่งโจงกระเบน การไว้ผมมักโกนผมโดยรอบศีรษะ แล้วปล่อยผมยาวเป็นแกละเดียวหรือสองแกละ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กชายหรือเกล้าจุกหรือมวยตรงกลางกระหม่อม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กหญิง อาจมีรัดเกล้าหรือมัลลย์สวมและปักปิ่นประดับ เด็กที่มีฐานะดีจะสวมใส่เครื่องประดับที่ทำด้วยทองคำ เช่น ต่างหู สายสร้อย สร้อยสังวาล กำไลข้อมือ และข้อเท้าเป็นต้น

ภาพ การแต่งกายของเด็ก

ภาพ การแต่งกายผู้หญิงที่ไว้ผมปักและทรงเกล้ามวย

ภาพ การแต่งกายผู้หญิงที่ไว้ผมเกล้ามวยผมนุ่งซิ่นแบบล้านนา

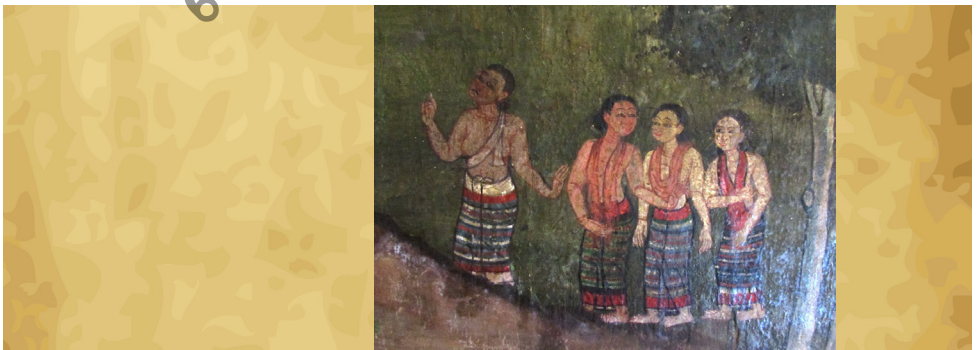
การแต่งกายของผู้หญิง แบ่งเป็นสองแบบ ได้แก่

๑. แบบที่ไว้ผมปักและนุ่งโจงกระเบน ไม่สวมเสื้อ แต่ห่มผ้าหรือสไบซึ่งมีทั้งผ้าพื้นและผ้าลาย การห่มผ้ามีหลายวิธี ได้แก่ การห่มแบบสไบเฉียงปล่อยชายไว้ข้างหลัง หรือเอาชายสไบข้างหลังวกขึ้นมามคลุมบ่าอีกข้างหนึ่ง การใช้ผ้าคล้องคอโดยปล่อยชายทั้งสองข้างปิดบังหน้าอก หรือเอาชายผ้าทั้งสองข้างไว้ข้างหลัง ให้ส่วนโค้งของผ้าที่ห้อยด้านหน้าปิดบังหน้าอก และการใช้ผ้าแถบคาดหรือรัดอก โดยเอาชายผ้าผูกไว้ในชอกอก

๒. แบบที่เกล้าผมมวยและนุ่งซิ่นลายทางขวาง ซึ่งส่วนใหญ่มีขอบหรือเชิงเป็นพื้นสีแดง หมายถึงคนที่ยังไม่แต่งงานหรือเป็นสาวแรกเริ่มจะเกล้ามวยสูงชันเหนือท้ายทอย บางคนเสียบดอกไม้ประดับที่มวยผม ผู้หญิงที่แต่งงานมีสามีแล้วหรือมีอายุมากขึ้นจะเกล้ามวยต่ำลงมาระดับท้ายทอย กลุ่มนี้ห่มผ้าหลายแบบ ได้แก่การใช้ผ้ารัดหน้าอกแบบผู้หญิงชาวเหนือการคล้องผ้าปล่อยชายสองข้างปิดบังหน้าอกและการห่มแบบสไบเฉียงแบบผู้หญิงภาคกลางทั่วๆ ไป

ภาพ การแต่งกายผู้หญิงที่ไว้ผมปักและนุ่งโจงกระเบน

ภาพ การแต่งกายผู้หญิงที่เกล้าผมมวยและนุ่งซิ่นลายทางขวางมีผ้าคล้องคอปิดอก

ภาพ การแต่งกายของผู้ชาย

การแต่งกายของผู้ชาย ส่วนใหญ่ไว้ผมทรงมหาดไทย ไม่สวมเสื้อและนุ่งโจงกระเบนทั้งยาวและสั้นแบบที่เรียกว่าดกเขมร โดยมีผ้าขาวม้าคาดพุง บางที อาจนุ่งผ้าแบบโสร่งปล่อยชายมีผ้าขาวม้าอีกผืนหนึ่งพาดบ่าแบบตามสบาย เวลาทำงานหนัก เช่น แยกหามหรือออกป่าล่าสัตว์จะนุ่งผ้าแบบดกเขมร เพื่อความคล่องตัวและตะมิดตะแมง พวกที่นุ่งผ้าแบบดกเขมรนี้มักคาดผ้าหรือเชือกรอบศีรษะ ซึ่งคงจะเป็นมวงคลหรือผ้าที่ผ่านพิธีปลุกเสกมาแล้ว เพื่อความเป็นสิริมงคลหรือเพื่อเป็นเครื่องรางป้องกันตัวได้ ส่วนผู้ที่มีอาชีพค้าขายต่างถิ่นจะต้องเดินทางไกล มักใส่เสื้อแขนยาวปล่อยชายไว้นอกผ้าโจงกระเบน แล้วใช้ผ้าคาดเอวทับ

การสักขาและลายสักที่ขา เป็นงานศิลปะและความเชื่อของผู้ชายทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยในสมัยโบราณโดยเฉพาะพวกลาวพวน การสักขานิยมทำที่ขาอ่อนทั้งสองข้าง ตั้งแต่โคนขาลงมาถึงหัวเข่าเรียกกันสั้นๆ ว่า "ขาลาย" นอกจากนี้ยังอาจมีการสักตามหน้าผากแผ่นหลัง แขน ขา ข้อเท้า คอ หรือแม้กระทั่งแก้ม ลายที่สักมักขึ้นกับผู้ต้องการอาจเป็นลายยันต์ ลายรูปสัตว์พวกนกหรือสัตว์สี่เท้า หรือตัวคาถา การสักแต่ละลายผู้ต้องการสักจะได้รับความเจ็บปวดมากจนกระทั่งต้องหาฝิ่นมาสูบเพื่อให้เกิดความชา ดังนั้นจึงเป็นเครื่องแสดงถึงความอดทนของผู้ชายได้เป็นอย่างดีในการสักจะใช้หมึกสีดำ คนทางภาคเหนือและ

ภาพ การสักระบายของผู้ชาย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมสักระบาย เพื่อความสวยงาม ชายใดที่ไม่มีขาลายผู้หญิงจะรังเกียจ ไม่ยอมเข้าใกล้ แต่สำหรับคนทางภาคกลางเชื่อว่าทำให้อยู่ยงคงกระพัน หรือสามารถป้องกันอันตรายจากสัตว์ต่างๆ ได้ ในภาพขบวนแห่กระบายเสียหัว มีผู้ชายหลายคนที่สักระบายที่ต้นขาลงมาถึงหัวเข่าเล็กน้อย เป็นลวดลายต่างๆ กันเช่น ลายยันต์ ลายสัตว์ เช่น นก หู และลายอื่นๆ

ลักษณะบ้านเรือนที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง ที่วัดสมุหประดิษฐานราม เป็นแบบชาวบ้าน เรียกว่า เรือนเครื่องผูก เป็นเรือนยกพื้นมีใต้ถุนสูง หลังคาจั่วมุงด้วยหญ้าแฝก ฝาบ้านกรุด้วยตับแฝกและซี่ไม้ไผ่เล็กๆ กรุด้วยใบไม้ อาจเป็นใบพลวงหรือใบสักที่เรียกตามภาษาพื้นบ้านว่า "ใบทองคิง" มีนอกชานและบันไดทางขึ้นลงทางเคียวด้านหน้า มีรั้วล้อมรอบ เป็นรั้วหนามที่ผูกด้วยกิ่งไม้ เพื่อป้องกันสัตว์และผู้บุกรุก บริเวณรั้วมีร้านไม้ทำจากกิ่งไม้ผูกง่ายๆ ปลุกไม้เลื้อยซึ่งเป็นพืชผักสวนครัว เช่น พักแพง หรือผักทอง และร้านไม้ไผ่ปลุกถั่วฝักยาว สำหรับเรือนที่ยกพื้นสูงใต้ถุนมักใช้ประโยชน์ได้หลากหลายเช่นใช้ทอผ้า เก็บพิน คำข้าวซ้อมมือด้วยครก บริเวณชายคาบ้านใช้กาบมะพร้าวทำรั้วให้หมาอาศัย บริเวณบ้านเพาะปลูกพืชผลไม้ เช่น กล้วย อ้อย มะม่วง เป็นต้น

ภาพ เรือนเครื่องผูก

กลุ่มชาติพันธุ์

ชุมชนนี้ประกอบด้วยชาวไทยวน ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากไทยล้านนาทางภาคเหนือของประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่ ชาวไทยภาคกลางที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมและชนกลุ่มน้อย ได้แก่ ชาวจีน กะเหรี่ยง และคนป่า ซึ่งมักอาศัยอยู่ในป่าลึก แม้ว่าจะมีคนหลายกลุ่ม แต่ภาพที่ปรากฏในจิตรกรรมก็แสดงให้เห็นว่าทุกกลุ่มอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข และอาจมีความสัมพันธ์ต่างกลุ่มโดยการสมรส เช่น จีนกับไทย หรือจีนกับไทยวน

กะเหรี่ยง สันนิษฐานว่า มาจากภาษามอญ ว่ากะเรียง ที่ใช้เรียก ชาวปกาเกอะญอ (ส่วนมากเป็นกะเหรี่ยงพุทธ) อาจมีความเชื่อมโยงกับ ชื่อกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายานที่มีอยู่ใน อิเบค เนปาล ที่เรียกว่า กะยูปา หรือ ปากะญู ซึ่งมักแต่งกายด้วยชุดสีขาว และมีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายสมถะ ซึ่งความเชื่อนี้อาจแพร่หลายเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิเมื่อกว่าพันปีก่อน กะเหรี่ยงมีด้วยกันหลายกลุ่มย่อย และมีชื่อเรียกต่างๆ กัน ทั้งยังมีประเพณี ความเชื่อ ความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันด้วย แม้ว่าชาวกะเหรี่ยงจะได้ชื่อว่าเป็นชาวเขา แต่ก็ไม่ได้อาศัยอยู่บนที่สูงเสียทั้งหมด บางส่วนก็ตั้งบ้านเรือนบนที่ราบเช่นเดียวกับชาวพื้นราบทั่วไป ในหมู่บ้านบางแห่งมีทั้งกะเหรี่ยงสกอและกะเหรี่ยงโป แต่ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ชาวกะเหรี่ยงนิยมตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งถาวร ไม่นิยมย้ายถิ่นบ่อยๆ และมีภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรดินและแหล่งน้ำเป็นอย่างดี และเป็นที่น่าสนใจว่า ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำหรือต้นน้ำลำธาร บ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงนิยมสร้างเป็นบ้านยกพื้น มีชานบ้าน หรือไม้กั้นเสาสอง แม้ว่าอยู่บนที่สูงก็ตาม ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่นๆ ที่นิยมสร้างบ้านชั้นเดียว พื้นติดดิน เช่น ชาวม้ง หรือชาวเมี่ยน เป็นต้น (ชาวกะเหรี่ยง. ๒๕๖๔. ออนไลน์)

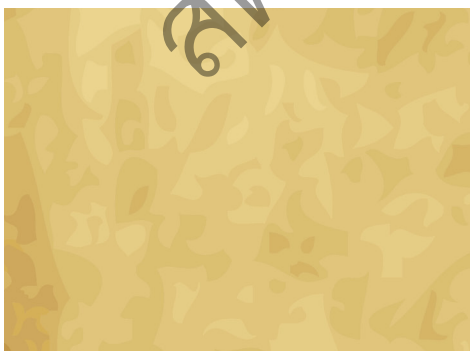
ภาพ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

ภาพ คนป่า

ภาพ ชายจีนกับหญิงชาวไทยวนช่วยเหลือกันจากงูเหลือมที่กำลังกินควาง

ภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว สามีและภรรยาต้องช่วยกันทำงาน เช่น การออกไปหาของป่าหรือค้าขาย มีสัตว์เลี้ยงเป็นสุนัข มีสัตว์ป่าเช่นกระต่ายเป็นต้น

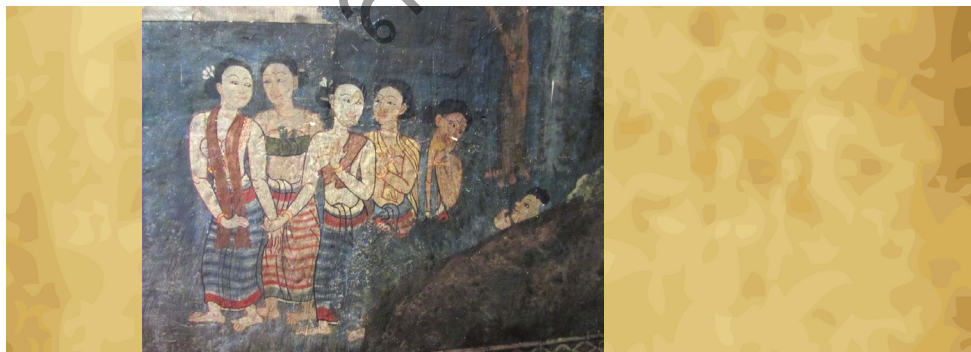
เกี้ยวพาราสี

เกี้ยวพาราสี คือ การที่หนุ่มสาวพยายามแสวงหาบุคคลที่ตรงกับที่เขามุ่งหวังไว้ให้ตรงกับใจ เพื่อจะมาเป็นคู่ครองในอนาคต ดังนั้น "เกี้ยวพาราสี" จึงหมายถึง การที่ชายหรือหญิงต้องการผูกสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกันฉันใด ฉันหนึ่งนั่นเอง ราชบัณฑิตยสภา. (ย่อหน้า ๑). ได้ให้ความหมายของคำว่า เกี้ยว ไว้ว่า "เกี้ยว" เป็นคำกริยา หมายถึง รัด พันแน่น ติดแน่น เกี้ยว เกี้ยวพาน หรือเกี้ยวพาราสี ยังหมายถึง พุดตะโลม พุดให้รักในเชิงขู้สาว หรือในอีกความหมายหนึ่ง (เกี้ยวพาราสี. ๒๕๖๔. ออนไลน์)

ในสมัยอดีต การพบปะกันระหว่างชายหญิงแบบสองต่อสองมีโอกาสน้อยมาก ดังนั้นในระหว่างการทำงานหรืองานบุญงานประเพณีที่มีการละเล่นหรือการรวมตัวของคนจำนวนมาก จึงทำให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะหยอกล้อ และเกี้ยวพาราสีกัน

ภาพ ชายหนุ่มกำลังเกี้ยวพาราสีหญิงสาว ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นในสังคม

ภาพ กลุ่มหญิงสาวและชายหนุ่มที่แอบมาเกี้ยวพาราสีกัน

ชนชั้นศักดินา

คนไทยมีวัฒนธรรมการโอ้อวดคือ การได้นอนได้กินหรือมีชีวิตอยู่โดยไม่ต้องทำอะไรก็มีเกียรติ การอวดได้ว่า 'ไม่ทำอะไรฉันก็มีกิน' เป็นการแสดงเกียรติศักดิ์อย่างสูง คนที่จะเอาตัวรอดก็คือประจบให้นายรัก ย่อมผ่อนหนักเป็นเบา และบางทีก็เลื่อนฐานะสูงขึ้นไป 'ข้า' หมายถึงคนรับใช้ ซึ่งถึงแม้เป็นคนรับใช้ ก็ยังมีฐานะเป็นไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา มีทาส พวก 'ข้า' คือคนรับใช้ ในสมัยอยุธยา ก็แบ่งออกเป็น ๒ พวก คือ 'ข้าไทย' และ 'ข้าทาส' ข้าไทย หมายถึงคนรับใช้ที่มีเชื้อเป็นทาส เรียกตามแบบที่เรียกในสมัยสุโขทัย ส่วนข้าทาส คือทาสจริง ๆ ในภาพยังปรากฏลักษณะข้าทาสรับใช้ซึ่งมีอยู่ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ กระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงประกาศเลิกทาส

ภาพ หญิงข้ารับใช้

การอาบน้ำแบบไทยๆ

สังคมไทยในอดีตที่นิยมสร้างบ้านริมแม่น้ำ มักสร้างทำนน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในกิจวัตรประจำวัน รวมถึงการอาบน้ำ ดังปรากฏในสำนวนที่ว่า อาบน้ำอาบท่า จึงติดปากคนไทยมาจนถึงทุกวันนี้ แม้ว่าปัจจุบัน คนส่วนใหญ่นิยมอาบน้ำในห้องน้ำแล้วก็ตามในวัฒนธรรมการอาบน้ำของคนไทย มีใช้เพียงแต่การนุ่งกระโจมอก หรือผ้าขาวม้า ลงไปดักน้ำอาบที่ท่าเท่านั้น ยังมีภูมิปัญญาในเรื่องการทำความสะอาดร่างกาย รวมถึงการบำรุงประตินผิว เห็นได้จากวรรณคดีไทยหลายๆ เรื่อง โดยเฉพาะ ขุนช้างขุนแผน และ อิเหนา ซึ่งสะท้อนธรรมเนียมรูปแบบการอาบน้ำแบบไทยๆ ทั้งของชนชั้นสูง และของชาวบ้าน ว่ามีวิธีการชำระล้างร่างกายให้สะอาด การบำรุงผิวพรรณด้วยสมุนไพรที่เป็นประโยชน์ และมีขั้นตอนที่พิถีพิถันแม้ว่าในสมัยโบราณ จะไม่มีสบู่หรือแชมพู ที่เป็นสารเคมีสำหรับทำความสะอาดร่างกาย และเส้นผม แต่คนไทยในอดีต ก็รู้จักใช้สมุนไพรที่มีสรรพคุณที่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น การใช้ขมิ้น และมะขามเปียก ในการอาบน้ำ โดยคั้นน้ำจากขมิ้นมาขมิ้นโลมตัว ขัดทำความสะอาดร่างกายแล้วจึงล้างออก จากนั้น ใช้มะขามเปียกที่ขยำผสมกับน้ำ โดยนำกากมาใช้เป็นใยสำหรับขัดผิว เสริจแล้วให้ล้างน้ำออก เป็นการบำรุงผิวพรรณให้งามผ่อง ในการสระผมนั้น คนไทยแต่ละภูมิภาค ต่างมีภูมิปัญญาเลือกใช้สมุนไพรท้องถิ่นมาทำความสะอาดเส้นผม ในภาคกลาง นิยมใช้มะกรูดนำมาหมักขี้เถ้าจากเตาไฟจนผิวเป็นสีเหลืองเพื่อลดความเป็นกรด แล้วจึงคั้นน้ำนำมาสระผม (การอาบน้ำแบบไทยๆ. ๒๖๖๔. ออนไลน์)

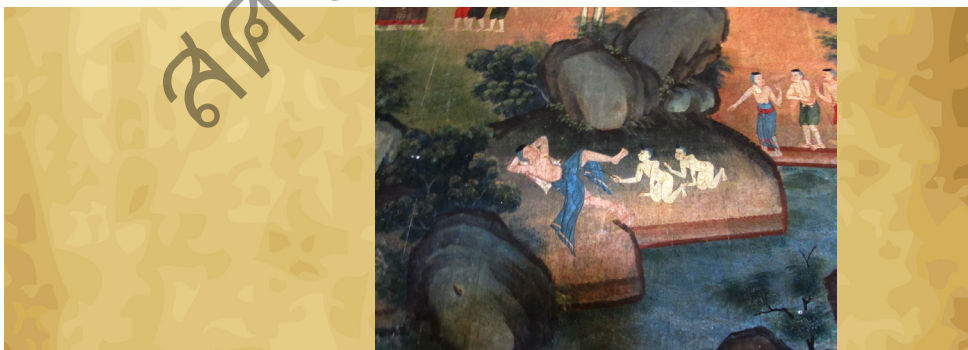
ภาพ การอาบน้ำของหญิงสาวในอดีต

จากภาพหญิงสาวเปลื้องผ้าอาบน้ำที่ไม้เนื่องจากอาจจะไม่ได้ยู่ติดแม่น้ำจึงต้องค้ำน้ำด้วยศู หรือ ครุ เป็นภาชนะที่ใช้ตักและขนย้ายน้ำ ทำด้วยไม้ไผ่ ทำด้วยชั้นผสมน้ำมันยาง สามารถบรรจุน้ำได้ ลักษณะทั่วไปจะเป็นทรงกลมเหมือนตะกร้า และกระบุง แต่มีลักษณะเล็กกว่า ส่วนกลางป่องออกเล็กน้อยมีลักษณะคล้ายๆ หม้อดินใส่น้ำ ขนาดบรรจุน้ำประมาณ ๑๐-๒๐ ลิตร อาบน้ำในรั้วกำแพงที่มีคชัค

อารมณข์นของจิตรกร

ภาพ ชายหนุ่มกำลังล้างหน้า เขาหลังพิงโคนต้นไม้ใกล้แม่น้ำ มีเพื่อนแอบข่งมาเขกศีรษะ

ภาพ เด็กกำลังแก้งผู้ใหญ่ที่กำลังนอนหลับ

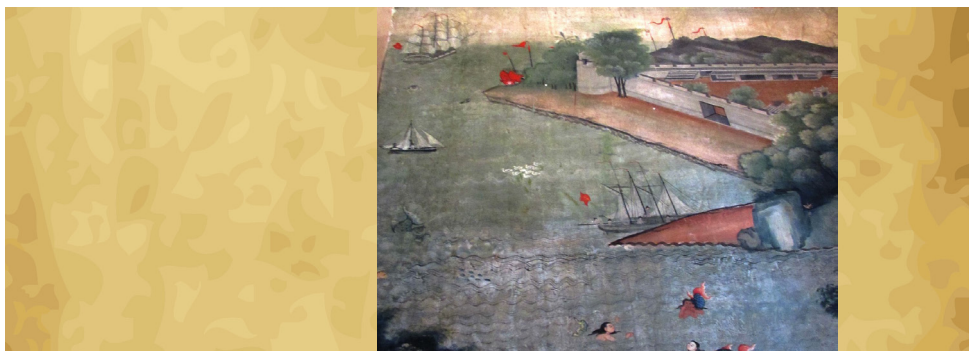
ภาพ เด็กผู้ชายหยอกล้อ แก๊งเพื่อนขณะเล่นน้ำริมคลอง

ภาพ ชายหญิงคุยเรื่องลับๆ อย่างมีเล่ห์เหลี่ยม

เรือสำเภา

ตั้งแต่สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี กิจกรรมทางการค้าโดยเฉพาะการค้าทางทะเลถือเป็นรายได้ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของอาณาจักรที่เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเรือที่นิยมใช้ในการขนส่งสินค้าทางทะเลส่วนมากเป็นเรือสำเภาแบบจีน ซึ่งส่วนใหญ่ต่อที่กรุงเทพฯ โดยปรากฏหลักฐานว่าสามารถต่อเรือขนาด ๑๐๐๐ ตัน ได้ถึงปีละ ๖-๘ ลำ ในขณะที่เคยกันการค้ากับชาติตะวันตกที่ขยายตัวมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ ก็ส่งผลให้เทคโนโลยีการต่อเรือและเดินเรือแบบตะวันตกหลังไหลเข้ามาเช่นกัน ทั้งนี้ด้วยการประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำและนำมาใช้เป็นเครื่องยนต์ของเรือกลไฟ ทำให้เรือเหล่านี้มีประสิทธิ ภาพมากกว่าเรือสำเภาที่มีมาแต่เดิมจนเริ่ม

ภาพ เรือสำเภาของจีนและเรือสำเภาของตะวันตก

ภาพ เรือสำเภาของจีนและเรือสำเภาของตะวันตก

เข้ามาแทนที่อย่างรวดเร็ว จนเป็นที่มาของพระราชดำริให้มีการสร้างเจดีย์ที่มีฐานเป็นเรือสำเภา ขึ้นที่วัดยานนาวา เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นรูปแบบของเรือสำเภาแบบเก่าที่เคยใช้งานกันมา จากนั้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามได้เริ่มยุคเรือกลไฟอย่างเต็มตัวพร้อม พยายามที่จะสร้างเรือกลไฟด้วยตนเองโดยมีตัวเรือค่อด้วยไม้ และส่งนำเข้าเครื่องจักรไอน้ำมาจากต่างประเทศ นอกจากนี้ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ยังมีการเปิดเส้นทางเดินเรือกลไฟจากกรุงเทพฯ ไปยังเมืองท่าที่สำคัญหลายแห่ง เช่น กวางตุ้ง สิงคโปร์ ชัวเถา โดยเป็นการเข้ามาลงทุนกิจการของชาวตะวันตก บริษัทเดินเรือที่สำคัญได้แก่ บริษัทเดินเรือของชาวอังกฤษ เคนมาร์ก และเยอรมัน (กรมศิลปากร. ๒๕๕๘. ๖๘)

เกวียนยานพาหนะในการเดินทาง

ภาพ เกวียนยานพาหนะในการเดินทางในอดีต

เกวียน เป็นพาหนะเดินทางทางการเดินทางบนบกที่มีความสำคัญในสมัยโบราณ เนื่องจากไม่มีถนน การเดินทางจึงไม่สะดวกนัก แต่เกวียนที่ใช้วัวเป็นแรงงานในการลากก็สามารถข้ามผ่านภูมิประเทศได้หลายรูปแบบทั้งแห้งและชื้นแฉะ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นการค้าแบบกองเกวียนเป็นการค้าที่สำคัญโดยเฉพาะการค้ากับหัวเมืองต่างๆ เกวียนแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ เกวียนเทียมวัว และเกวียนเทียมควาย แต่ทั่วไปมักเรียกกันว่า เกวียนวัว และเกวียนควาย เกวียนวัวมีขนาดเล็กกว่าเกวียนควาย ทำให้มีความคล่องตัว จึงเหมาะกับสภาพภูมิประเทศซึ่งเป็นที่ดอนสูง ปากด มีหล่มโคลนน้อย เช่น ภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลางตอนบน ส่วนเกวียนควายเหมาะกับที่ราบลุ่ม มีหล่มโคลนมากกว่า เช่น ภาคกลางตอนล่าง ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคใต้ ในภาพเป็นเกวียนประทุนที่มีหลังคาครอบ ใช้สำหรับเดินทางไกล

ไม้ประดับ

ภาพ ไม้ประดับนิยมปลูกในกระถาง

ตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับตกแต่งบริเวณพระราชวัง และตามบ้านเรือนต่างๆ มีทั้งไม้ใบไม้ดอก รวมทั้งไม้ตัด มีทั้งไม้ใหญ่ ไม้พุ่ม ไม้เลื้อยทำรั้ว จั่นชุ้มให้ดอกผลและให้ร่มเงาตั่งจะเห็นได้จากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ไว้ ซึ่งกล่าวถึงภาพบ้านขุนช้างตอนขุนแผนขึ้นไปหานางวันทอง จะเห็นได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการปลูกพรรณไม้ในลักษณะที่เป็นไม้กระถาง ไม้ตัด และยกร่องทำแปลง ไม้ตัดซึ่งตัดแต่งรูปทรงต่าง ๆ เป็นแม่แบบไม้ตัดไทยมาจนปัจจุบันนี้ สมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดให้สร้างพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้ปลูกไม้ตัดไว้ในพระบรมมหาราชวัง ดังปรากฏ อยู่รอบสนามของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยจนทุกวันนี้ นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้นมา ได้มีการจัดสวนไม้ประดับตกแต่งบริเวณพระที่นั่ง พระอุโบสถ โดยจัดสวนในลักษณะประดิษฐ์และสวนแบบจินตนาการ มีภูเขา สระน้ำ รูปปั้นสลักเป็นรูปสัตว์ รูปตุ๊กตาจีน รูปปั้นในวรรณคดี ส่วนพรรณไม้จะเป็นไม้พุ่มทรงต่าง ๆ รวมทั้งไม้ตัด เช่น ข่อย มะขาม ตะโก เป็นต้น ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้สร้างพระราชวังสราญรมย์ ซึ่งเป็นสวนสราญรมย์ในปัจจุบัน และเป็นแบบอย่างให้เรือนขุนนางและคหบดีทำตามมาจวบจนปัจจุบัน

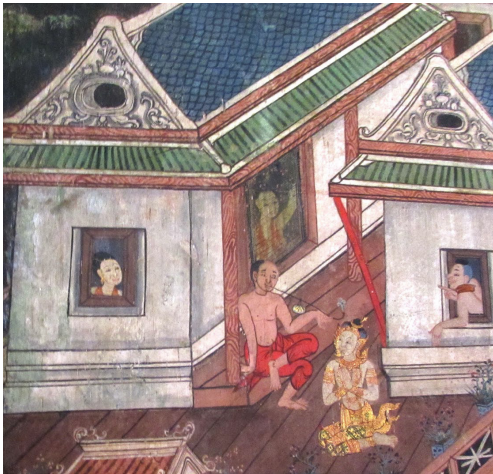
การเขียนภาพทัศนียภาพ

ภาพ การเขียนภาพแบบทัศนียภาพแบบตะวันตก

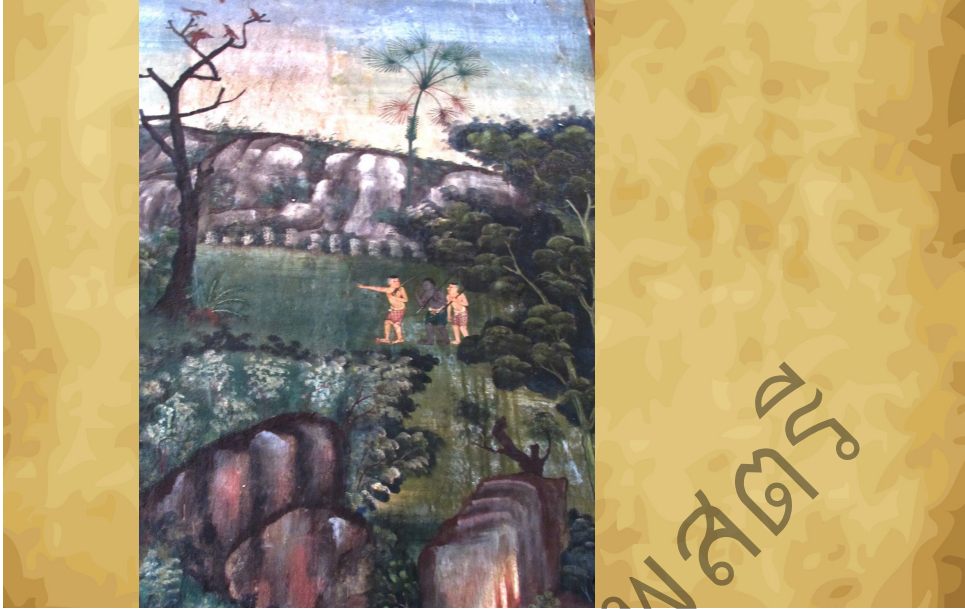
ในประเทศไทย การรับรู้หลักการทัศนียภาพ (Perspective) ปรากฏให้เห็นในภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยขรัวอินโข่ง ซึ่งมีชีวิตอยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ - ๔ ขรัวอินโข่งเป็นจิตรกรไทยคนแรกที่ใช้เทคนิคการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบตะวันตก แบบทัศนียภาพ ที่แสดงปริมาตรใกล้ไกล ดังปรากฏที่จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศและวัดบรมนิवास ดังนั้นการเขียนภาพจิตรกรรมที่วัดสมุหประดิษฐานรามจึงเป็นจิตรกรรมร่วมสมัยที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกอย่างเด่นชัด

กล้องยาสูบ

ภาพ กล้องยาสูบแบบจีน

ประเทศไทยมีการใช้ยาสูบตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีหลักฐานจากจดหมายเหตุของ เมอร์ซิเออร์ เดอลาลูแบร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางมาเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๐ ได้เขียนเล่าเรื่องประเทศสยามว่าคนไทยชอบใช้ยาสูบอย่างฉุนทั้งผู้ชายและผู้หญิง โดยได้ยาสูบมาจากเมืองมะนิลา ในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ จากประเทศจีน และที่ปลูกในประเทศเอง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสิงหนาทราชคุณรค์ฤทธิไคทรงประดิษฐ์บุหรี่กันป้านขึ้น เพื่อสูบควันและอมยากับหมากพร้อมกันครั้งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการผลิตบุหรี่ขึ้นโดยบริษัทที่มีชาวอังกฤษเป็นเจ้าของ ได้เปิดดำเนินการเป็นบริษัทแรกใน พ.ศ. ๒๔๖๐ การผลิตบุหรี่ในระยะแรกจะมวนด้วยมือ ต่อมาในรัชสมัยพระสมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการนำเครื่องจักรเข้ามาจากประเทศเยอรมนี และทำการผลิตบุหรี่ออกมาจำหน่ายหลายยี่ห้อ การสูบบุหรี่จึงแพร่หลายมากขึ้นจนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐบาลได้จัดตั้งโรงงานยาสูบขึ้น ในภาพเป็นการดูดยาเส้นที่ใช้กล้องยาสูบแบบคนจีนซึ่งได้รับความนิยมในสมัยนั้น (ความเป็นมาของบุหรี่. ๒๕๖๔. ออนไลน์)

ภาพ คันทาลเป็นสัญลักษณ์ ของคนยวนเส้าไห้

คันทาล

จิตรกรได้สอดแทรกภาพคันทาลไว้ อาจเพื่อให้รู้ว่าที่นี่เป็นถิ่นของชาวไทยวน ดังตำนานที่ว่าชาวไทยวน ที่มาตั้งถิ่นฐานที่หมู่บ้านนี้ ที่นี้มีคันทาลขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ในบริเวณชุมชนจึงเรียกชุมชนนี้ว่า "คันทาล"

บ้านคันทาล เป็นชุมชนชาวไทยวน ที่อพยพมาจาก"เมืองเชียงแสนปัจจุบันคือบริเวณอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งในอดีตเรียกว่า "แคว้นโยนกนคร" หรือ"โยนกนาคนพันธ์" ตอนปลายของสงครามเก้าทัพ ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๑๔๗ รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) ซึ่งถูกกวาดต้อนมาเพื่อที่จะไปเมืองหลวงและมีบางส่วนที่ได้ตั้งถิ่นฐานที่แถบบริเวณลุ่มน้ำป่าสัก ซึ่งปัจจุบันเป็นเมืองสระบุรีตอนล่าง คืออำเภอเส้าไห้ บริเวณตำบลสวนดอกไม้ เส้าไห้ ศาลาไทยบางส่วน จั้วงาม หัวปลวก บ้านยางบางส่วน และตำบลคันทาล (บ้านคันทาล. ๒๕๖๔. ออนไลน์)

สรุป

พระอุโบสถวัดสมุหประดิษฐาราม เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานว่า สร้างในราชรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๔ บูรณะครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทำการซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างในวัดทั้งหมด คือ พระอุโบสถ ศาลาเล็ก-ใหญ่ ฼หมู่กุฎี หอระฆัง จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถเป็นจิตรกรรมแบบไทยประเพณี เขียนด้วยสีฝุ่นมีมือแบบสกุลช่างหลวง แบ่งออกเป็นสองช่วง คือ ช่วงบนตั้งแต่ระดับเหนือขอบบนของประตูหน้าต่างขึ้นไปจรดเพดาน เขียนภาพลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่งเหมือนกันหมดทั้งสี่ด้าน ช่วงล่างระหว่างประตู และหน้าต่างเขียนภาพเล่าเรื่องแบ่งภาพเป็นห้องๆ ที่ผนังสกัดด้านหน้าเป็นเรื่องประเพณีพื้นบ้าน แบ่งเป็นสองด้าน คือด้านขวาเป็นภาพประเพณีแห่บั้งไฟและด้านซ้ายเป็นภาพประเพณีแห่กระทงเสียวหัว ผนังสกัดด้านหลัง แบ่งเป็นสองด้าน ด้านซ้ายมือพระประธานเป็นเรื่องพระมาลัยเสด็จโปรดสัตว์นรกและด้านขวามือพระประธานเป็นภาพชีวิตชาวบ้าน

ความโดดเด่นของจิตรกรรมในพระอุโบสถ อยู่ที่ฉากบ้านเรือนวิถีชีวิตในท้องถิ่น ประเพณีวัฒนธรรม ของชาวไทยวน เห็นได้จากประเพณีแห่กระทงเสียวหัว ประเพณีการแห่บั้งไฟ การเล่นตะเซกร้อ การเล่นขี่ม้าส่งเมือง การแต่งกายของชายหญิงชาวบ้าน เช่น หม้อผ้าเฉียงบ่า นุ่งผ้าชิ้นยาว เกล้ามวย บางคนไว้ผมมวยแบบลาว เด็กเปลือยกายไว้ผมจุก ชายไทยวนนุ่งผ้าโจง ไม่สวมเสื้อไว้ผมทรงมหาดไทย คือ โคนรอบศีรษะ เหลือเฉพาะบริเวณกระหม่อม ซึ่งเป็นทรงผมที่นิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาพบ้านเรือนที่ได้รับอิทธิพลจีน เป็นตึกสองชั้นก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องกาบู่ ประตูหน้าต่างและหน้าต่างประดับลวดลายปูนปั้น นอกจากนั้นยังสอดแทรกภาพการติดต่อกับชาวต่างชาติมีภาพสำเภาจีนและสำเภาแบบตะวันตก การเขียนภาพแบบทัศนียภาพ อันเป็นที่นิยมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา

บรรณานุกรม

- การอาบน้ำแบบไทยๆ. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๔. จาก <http://www.thaistudies.chula.ac.th/>
- กรมศิลปากร. กลุ่มอนุรักษ์งานจิตรกรรมประติมากรรม กองโบราณคดี (๒๕๕๘). **อนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังใน พระอุโบสถ วัดธรรมิการาม อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี. อัครสำเนาเกี่ยวกับพาราตี.** (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๔. จาก http://crjamejii.blogspot.com/๒๐๑๗/๐๔/blog-post_๒๐.html
- ความเป็นมาของบุรี. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๔. จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/print>.
- เจ้าพระยานิกรบดินทร์ โต กัลยาณมิตร. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๔. จาก <http://www.th.wikipedia.org/wiki>
- ชาวกะเหรี่ยง. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๔. จาก <http://www.th.wikipedia.org/wiki>
- บ้านต้นตาล. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๔. จาก <https://www.๒.edtguide.com/index.php/>
- บุญเลิศ เสนานนท์. (๒๕๕๓). **วัดสมุหประดิษฐาน อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี.** กรุงเทพฯ. เอส.เอ็ม.เซอร์คิตเพรส จำกัด.
- พระมาลัยโปรดโลก. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๔ จาก <https://www.facebook.com/notes/thanakorn-pongjina-allianz-ayudhya/> ().
- พัชรินทร์ ศุภประมุล. (๒๕๖๔). **ชีวิตชาวบ้านในจิตรกรรมฝาผนังจังหวัดสระบุรี.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ลลิตา อัครสกุลฤชา. (๒๕๖๒). สัญลักษณ์มงคลจีนภายในกรอบหน้าบันพระอุโบสถวัดสามพระยา ศิลปะพระราชนิยมสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งย่านบางลำพู. สืบค้นเมื่อ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๔. จาก http://banglamphumuseum.treasury.go.th/news_view.php?nid
- วัดสมุหประดิษฐาน. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๔. จาก <http://www.th.wikipedia.org/wiki>
- วัดโอรสารามราชวรวิหาร. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๔. จาก <http://www.th.wikipedia.org/wiki>

สระบุรี ประวัติ สภาพทั่วไป. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๔. จาก <https://www.th.wikipedia.org/wiki>

สมุทรโฆษคำฉันท์. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔ จาก https://www.sac.or.th/databases/thailitdir/detail.php?meta_id=๒๓๘

หลวิชัยควี. (๒๕๖๔). สืบค้นเมื่อ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔ จาก <http://maewwarunee.blogspot.com/>

สศว.เทพสตรี

จัดพิมพ์เผยแพร่

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จินตนา เวชมี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิไลวรรณ ฉ่ำพิรุณ

อาจารย์เชาวนาท เพ็งสุข

นายธีรสินทร์ กิ่งจำปา

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ผู้ทรงคุณวุฒิประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

ผู้ดำเนินการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุติรัช อนุกุล

อาจารย์ณฤทธิ ประจงแต่ง

อาจารย์ภาควิชา เฉลิมวัฒน์

นางสาวสมคา วินิจำอรร

นางสาวณัฐวิรัตน์ คอกไม้งาม

นางสาวชุติมา อ่อนนิรันดร์

นายสุชาติ อ่อนสันทนต์

ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

หัวหน้าสำนักงานผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

ผู้ปฏิบัติงานบริหาร

ผู้ศึกษาค้นคว้า

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุติรัช อนุกุล

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ถ.นารายณ์มหาราช ต.ทะเลชุบศร อ.เมืองลพบุรี จ.ลพบุรี ๑๕๐๐๐

โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๓๖๔๑ ๓๐๔๖

www.tru.ac.th